

PRODROMUS MORAVOGRAPHIAE,

to jest
Předchůdce Moravopisu,
obsahující sumovní vejtah všeho toho,
co v týmž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví,
obšírně položeno bude,
zatím napřed vyslaný od svého autora
M. Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu,
děkana litomyšlského

V Litomyšli
vytištěno v impresí Jana Arnolta
léta Páně 1663

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Insignia marchionatus Moraviae

Quod Moravi attulerant huc primi insigne, clatrata
caeruleo in campo rubra tabella fuit.
Antiquum, prout fert generosa Croatia tale
de facto, patrii nobile stemma laris.
Huic Aquila alba dein superaddita, cincta corona
regia: et hoc Moravi nunc, vide, utrumque ferunt.

Kniha první

Kapitola I.

O počátku národu slavanského, od kteréhož Moravané a Čechové mají pojití své

My Čechové, Moravané, Poláci, Charváti, Rusové, Vindové a jiní, téhož jazyka příbuzní, jednomyslně všickni k tomu se známe, že od slavného národu slavanského jestiť počátek náš — v čemž nám posvědčují i jiní cizí. V tom toliko spor mezi námi jest, poněvadž jméno Slavákův nedávni jest, teprve za času Justiniána, toho jména I. císaře, okolo léta 540. po narození Páně, u historikův na slovo vzaté, odkudž by tehdy národ ten slavanský, z kterého lidu neb z kterého a jak předešlé jmenovaného národu pocházel.

Ačkoliv pak mnozí z těch a na větším díle všickni, kteří kroniky české a polské buďto latinským, anebo jich přirozeným jazykem sepsali, na tom se snášejí, hned k prvním věkům po potopě přikračující, že od Jáfeta, syna Noelova, národ slavanský má své pojití, však v tom se plně nesrovnávají, nebo někteří z nich od Vandala, kteréhož synem Tviškonova, vnukem Gomerova a pravnukem Jáfetova jmenují, jiní od Helízy, syna Javanova, vnuka Jáfetova; jiní zase od Rifata, syna Gomerova a bratra Tviškonova, počátek národu toho kladou.

V kterýchžto svých zdání hrubě daleko s pravdou se pomijejí — což Moravopis dokáže.

Ale pokudž sluší příkladem jích také ihned k prvnímu věku po popotě přikročiti, jistější zdání jest, že národ slavanský má počátek svůj od Mozocha, syna Jáfetova, kterýž po rozvržení krajův světa, jenž se stalo skrze Noe a syny jeho, Sema, Jáfeta a Chama, a syny jích, po stavení věže Bábel a po zmatení jazykův, nejprve přejda s houfem pokolení a jazyka svého přes řeku Eufrates, osadil se v Menší Arménii. Poněvadž pak v brzkých letech začátek vzalo tyranství Assura Nyna, třetího babylonského krále, kterýž na okolní sousedy, chtěje je sobě podmaniti, mocí sáhal a za tou příčinou Sabatia, krále Sájův, z země vyhnal a syna jeho Barzana, jinák Zoroastra, v poddanost uvedl, posledně i zamordoval. Mozoch, žádostiv jsa před takovým násilím sebou i s lidem svým bezpečnější býti, dále odtud na západ až k moři Černému, kteréž *Pontus Euxinus* slove, se hnul, v ta místa, kteráž potom nazvaná byly od Řekův *Cappadocia a Paphlagonia*: a tu osadivše se, při pokoji zůstával a v brzkém čase vzrostl v lid a národ veliký, kterýž od jména svého mozochský nazval, ano i také městu, kteréž založil, Mozochov (*Iosepho, Plinio, Straboni Mazaca, Ptolemaeo Maza*, jiným *Mezaca*) jméno dal. To město potom za císařův římských jméno změnilo a sloulo *Magna Caesarea*, jinák *Caesarea Cappadociae*.

Po smrti Mozocha někteří opět z národu toho, jenž se více a více v počtu svém rozmáhal, vejšejí se pustili mimo moře Černého až za hory jedné veliké, kteréž též od jména svého Mozochské nazvali, a tu osadili. Zase pak po letech jiní dále ještě až v ta místa, kdež jest *Colchis*, ano i potom dále přes hory jiné, jenž Cirkaské slovou, mimo jezera Maeotidského až k řece *Tanais* řečené přišli; a někteří houfové i ještě dále, řeku *Tanais* přejdouce a na pravé straně lid a národ Magogův, kterýž se za horami Imaus osadil, nechajíce, sami nalevo se pustili a v následujících letech veškeren ten kraj půlnoční země, jenž se od moře Černého a jezera Maeotidského až k moři Půlnočnímu a zase na západ až k Visle a k moři Venetskému široce velmi táhne, obsáhli a pomalu lidem naplnili.

A tu jsa národ mozochský v hojném a velikém množství, poněkud se již mezi sebou dělil a trhal, dávaje sobě jiné a jiné příjmení, jeden každý houf od jména vůdce svého. Řekové však v jazyku svém zvláštní

jim jména dávali; někteří sice vlastním jich jménem dle *dialectu* svého *Moschicos* neb *Mossinaecos* je nazývali, jiní od míst, v kterýchž bydleli, jako ku příkladu *Tanaitas*, *Coraxinos*, *Borysthenidas*, *Tyrigetas*, *Volgaros* etc., jiní zase od obyčejův jích, o kterýchž slejchali, jako *Hamaxobitas*, *Iaxamatas*, *Agathyrsos*, *Hippomolgos* etc., je jmenovali.

Hlavním pak jménem je jmenovali obyčejně Řekové *Sauromatas*, Latinici *Sarmatas*, jakož i kraj ten veškeren, kdež přebývali, *Sarmatiam* nazvali; kteroužto *Ptolemaeus* nadvy rozdělil, od mezi německých až pod *Tanaim* řeku evropskou Sarmatií, od *Tanai* pak zase až k mezím scythským Sarmatií asiatickou nazval.

Jinák zase též předním a hlavním jménem nazývali je *Henetos*, obzvláště pak ty, kteříž jim blíží byli v Kappadocii a Paflagonii; kteréhož jméno až dosavad národům slavanským pozůstává jako dědičné u mnohých i tohoto věku spisovatelův. *Claudius Ptolemaeus* v knize 3. v kapitole 5. klade *maximam partem Sarmatarum esse Henetos*, to jest, že největší díl národu sarmatského jsou Henetové. *Cornelius Nepos* u *Plinia* v knize 5. v kapitole 2. též svědčí, že Henetové za předešlých let v Paflagonii a Kappadocii byt měli; svědčí i *Curtius* historik v knize 3., kdežto pokládá *Henetos* v Paflagonii a praví, že sice králi Alexandrovi se poddali, však na ten způsob, aby tributů a daní žádných nedávali. *Homerus* pak u *Curea in anal. Siles*. v popsání pěti hlavních národův půlnočních nejprve klade *Henetos* a vychvaluje je nad jiné a příbuzné jích jmenuje *Mosychos*.

Xenophon též in *Historia de reditu Graecorum post interfectum Cyrum iuniorem* jmenuje při moři Černém mezi jinými obyvateli *Moschos* a *Mossinoecos*, s tím doložením, že byli ukrutní velmi.

Až dosavad pak vždy ještě někteří z národu a pokolení toho od nadpověděného předka svého Mozocha příjmení nesou a dědí: jako *Moschi*, Moskvané, národ veliký a slavný a dalece v krajinách půlnočních rozšířený; též Mazurové, *Ptolemaeo Mazovii*.

Z těch potom půlnočních zemí Mozochové, jinák jmenování *Sarmatae*, *Heneti*, *Vindové*, *Volgarové*, *Slaváci* etc. dvojí stranou dále do Evropy se vtlačili. Jedni na západ přes Vislu a Odru až k Labi, druzí přes Dunaj až k moři Adriatskému a k lesu Černému. Tito

po lepších a tučnějších krajích dychtíce, nejprve Mysii, potom Dalmatii, Illyritsko, Pannonii, Markomanii až i Bohemii, onino pak Rugii a celou Vandalii, počítaje od moře Baltejského jinak Vareckového vseckny ty země mezi Labem a Vislou, až k horám Obrovým, které jináče Krkonošské slovou, opanovali. Což kdy a jak se stalo, níže povědíno bude v kapitole 4.

Kapitola II.

O položení země moravské, o řekách, kovích, ourodě, vodách hojitelných a jiných vlastnostech

Země moravská, kteráž někdy Markomania sloula, mezuje na východ slunce s královstvím uherským, na západ s královstvím českým, na poledne s arciknížectvím Dolejších Rakous, k půlnoci s Hořejším Slezskem.

Dlouhost její, počítaje od hradu Landštejna, jenž jest na trojím pomezí — moravským, českým a rakouským —, až do Ostravy Polské blíž hranic knížectví opavského a těšínského, bude okolo 28 mil. Šírokost pak její, počítaje od pomezí hrabství kladského a od pramene řeky Moravy až v ta místa, kdež se Teja řeka s Moravou spolu schází, kdež i země moravská přestává, bude okolo 22 mil. Jinde všudy oužší jest.

Erb markrabství moravského jest orel bílý pod korunou zlatou v červené šachovnici a v modrém poli; kterýžto nepochybně od někdejších králův z národu slavanského pošlých dědí.

Byla někdy Morava slavné a veliké království, jak za času starých Markomanův, tak i potom za času slavanských moravských králův, čemuž porozuměti se může z toho, že *Nitria*, město v Uhřích, bylo tehdáž jako uprostřed království. Jakým pak pádem kleslo a kterak v markrabství se proměnilo, o tom níže.

Hlavní řeka Moravy, od níž také země jméno má, jest Morava, někdy *Duria* řečená, kteráž počátek bere v hrabství kladském pod horou Šneberg řečenou, nedaleko od hranic moravských, vycházeje

z jedné jeskyně v pramenu velmi silném, a odtud přímo tok svůj vede k Krumberku, Rudě, Litovli, Olomouci, a pojímaje i jiné řeky z obojí strany sebou, pořáde se ku Kroměříži, Hradišti, Ostrovu a Strážnici pouští, až potom řeku Teju pojma s sebou, ven z země vychází, a prostředkem končin rakouských a uherských, mimo kraje Markfeld řečeného, procházeje, naposledy pod Marhekem, městem starožitným, do Dunaje vpadá.

Druhá řeka z sluvutnějších a větších jest Teja, snad od krále Gothův někdy v těch místech bydlejících, jemuž jméno bylo *Tegas*, tak nazvaná, kteráž na polední straně v mnohých místech markrabství moravské od Rakous dělí. Jiné řeky též znamenité jsou: Jíhlava, Svítava, Černovka, jinak Švarcava, Haná, Bečva, Bystřice, Třebovka, Desná, Březná, Blatná, Rusová, Zlínka, Oslava dvojí a jiné menší; kteréžto všecky Morava jako jich všech schovanka k sobě přijímá a s nimi ven z markrabství vychází.

Ve všech pak těch řekách ryb všelijakých nachází se hojnost, a co z řek nepostačí, z rybníkův, jichžto po Moravě jest veliké množství, nahraňuje se ostatek. Největší pak rybníky jsou okolo Hodonína, z nichžto nejslovutnější Nesejt, pod Slavkovem též rybník Měnský jest na ryby hojný, jakož i na panství tovačovském, kojetinském, holešovském, hustopečském, bzenském, vlasatickém, němčickém, židlochovském, kounickém, kerlickém a jiných.

Na ourodu pak zemskou, jak na pšenici, žito, ječmen, proso, tak i na víno a rozličné ovoce Morava jest tak hojná, že sotva v čem jiným okolním zemím napřed dá. Vinohradové nejslovutnější jsou okolo Dunajovic a Nyklšpurku, též okolo Polešovic, Uherského Brodu a Blatnice; zdánická též, archlebská, kloboucká a buchlovská vína mezi lepšími obstáti mohou, tak jako i bzenecká červená a děvčíhradská. Jinde jsou vápenná; proti kterýmž velmi těžce žehří tí, kteří skrze nemírné pití jich ciprlemi a podagrou se trápí.

Piva přitom rozličného jednoho nad druhé lepšího, jak pšeničného, tak ječného, má Morava hojnost. Má i šafrán, kadidlo, myrhu, ledek, jinak kamenec. Má zlato i stříbro, ačkoliv se na ten čas nedobývá. Hamry železné několikere, z nichžto na železo nejvýbornější jsou

při Rymarové. Má též huti sklené znamenité a mnohé. Mramor bílý u Pernštejna, černý u Fulneka i jinde.

Dáleji koňstva k tahu i k jízdě příhodného, volův, krav, ovcí, včel a jiného domácího všelijakého dobytka hojnost má země moravská, odkudž laciností mas, másla, medu a sejrův oplývá. Item zvěři červené i černé, ptactva, koroptví, kvičal, jeřábkův, tetřevův, bažantův etc. dostatek.

Povětrí na Moravě místy jest zdravé, čisté a pohodlné, místy zase hrubě protivné; někde příliš suché, někde příliš vlhké, zvlášť při velikých vodách a rybnících, a to nejvíce v dolejších kraji brněnském. Protož lidé cizí, kteří odjinád na ta místa přicházejí, nežli takovému povětrí přivyknou, dříve rozličné nemoci vystátí a někteří těžce toho až k smrti odležeti musí. A v těch místech dolejšího kraje brněnského, tak jako i znojenského a hradištského, obyčejně zima nepříliš tuhá a dlouhá bývá.

Nacházejí se též na Moravě některé vody hojitelné, o kterýchž Tomáš Jordán, někdy před 70 lety, lékař zemský v markrabství moravském, zvláštní spis vydal; z nichžto nejslovutnější jest losinská u Losina, jinak Ulrštorfu; jiné po ní jsou od něho poznamenané: virovanská nedaleko Tovačova, bochořská nedaleko Přerova, slatinská na panství plumlovském, buchlovská pod hradem Buchlovem, petrovská nedaleko Strážnice, korytnenská za Uherským Brodem. A teď před kolikasi málo lety vyjevila se i z Koryčan voda proti mnohým neduhům velice platná.

Mimo nadpověděných vod nacházejí se ještě i kyselé tyto: nezdenická nedaleko Bánova, zahorovská nedaleko hradu Světlova a sucholázká za Uherským Brodem.

Mezi Kyjovem a Hustopečí blíž dvoru jménovaného Čejče jest jezero patnácti set krokův zdýli a devíti set krokův zšíří, jehožto voda pomáhá též proti prašivíně, když se v ní kdo zkoupá a zmyje.

Jiné jezero nedaleko tohoto, řečené Kobylské, léta 1640. všeckno vyschlo a teprva zase v desíti letech vodu našlo, to náleželo někdy klášteru zábrdovskému u Brna, potom se dostalo ku panství hodonínskému.

Obyčejové a povahy národu moravského nemnoho se dělí od národu českého, toliko že v některých trošku hrubší jest. *Aeneas Silvius* v kapitole 13 takto jej vypisuje: Národ loupežům zvyklý, žádný bezpečně cestou projíti nemůže, leč zbrojný a silný. Ale to snad on mínil o těch, kteříž při horách, blíž Uhrův a Těšinska bydlí. Řeč po Moravě panuje nadíle domácí moravská, nadíle německá. Německá však již těchto let v přednějších městech, jako i v krajích Slézska a Rakous se tejkajících hrubě moravskou přemáhá.

Kapitola III.

O starých země moravské obyvatelích

První obyvatelé této země, tak jakž z starých kronik vyšetřiti lze jest, byli Osové, národ od vejchodu příchozí, z pokolení *Paeonův*, jinak *Pannonův*, jichžto obydlí na onen čas bylo v těch místech, kde nyní jsou Dolejší Rakousy a uherské království, pocházející. Po letech Cimbrové, a nejvíce houfové ti, kteří pod vůdcem Bolem skrze Hořejší Pannonii do Illyriska a odtud do Vlach vpadli, dříve nežli se přes Dunaj přepravili, Osův, tak jako i sousedův jich Bojův, škodně zasáhli.

A po nich mnohém škodněji Švábi, z nichžto někteří, pohnouce se z dolejších krajův od Labe nahoru, netoliko místa ta, kdež nyní jsou Lužice a Slézska, ale k tomu přejdouce potom hory Sudetské, i nemalý díl *Bojemiae*, zvlášt při horách, opanovali a tu se rozsadili. Brzo pak zase někteří z nich, dychtíce po lepším obydlí, dále ještě na východ se obrátili, a dokročice na Osy, nad nimi jakožto mdlými po onom od Cimbrův uražení snadně se zmocnili, je z nejlepšího jich obydlí, kdežto nejourodnější roviny byly, vytlačili, zpátkem dále na východ zapudili a sami to vše až pod Dunaj a řeku *Duria*, kteráž nyní Morava slove, opanovali. A ti, poněvadž od jiných Švábův nejvzdálenější byli, tak jako na pokraji anebo na pomezích proti nadpověděným Osům a za nimi mocným tehďáz a hrozným Sarmatům, z příčiny té Markomani, to jest Pomezní muži, na hranicích stojící a bojující, jsou nazváni. Jiní, kteří při horách, jenž Jesenické a za nimi

Krkonošské, podle nich zase Sudetské, se jmenují Hermundurové. Jiní, kteří v Slézsku, nadíle Kvadové (velice potom mocní i Římanům strašní), nadíle *Lygii*, jinak *Elysi* slouli. Kdo zprvu vrchním byl Markomanův, když se do země této dostali, věděti nelze; až teprva za Augusta císaře před narozením Páně čte se o jednom, jemuž jméno bylo Marobud, kterýž nad Markomany panoval v takové moci a síle, že i jiné okolní švábské národy sobě podmánil, a vyžena Boje za les Černý, sám lidem svým zemi osadil; v městě pak jich Bojenheim řečeném stolicí království svého vyzdvíhl.

Byl přítelem Římanův, skrze což netoliko okolním knížatům německým, a nejvíce Heřmanovi, knížeti cherušskému, ale naposledy i svým domácím v hrubou ošklivost přišel, takže potom, nejsa dosti sebou bezpečěn mezi svými, kteří původem nějakého Kotvalda proti němu se zbouřili, pryč ven z země vyjítí a až za Dunaj ustraniti přinucen byl.

V Ravenně potom z milosti císaře *Tiberia* zůstáváje, život svůj dokonal. Po něm nadpověděný Kotvald vrchnost sobě nad Markomany a Šváby osobovati počal; ale nedlouho mu trvala, nebo zase od Hermundurův z země byl vytlačen a až do Friaulu zahrán. Mezitím Markomani nad sebou za krále vyvolili *Vannia*, přítele krevního Marobudova, kterýž pořáde třiceti let kraloval a velice zemi svou obohatil.

Potom pozdvíhl se proti němu *Iubillius*, Hermundurův král, a maje sobě ku pomoci *Ligos*, totiž Slézáky, bojem ho porazil a z země vyhnal; království však se neujal, ale při *Vangiovi* a *Sidovi*, jenž byli ujcové *Vannia*, zanechal.

V následujících letech Sido znamenitě platně Vespazianovi k dosáhnutí císařství sloužil. Navrátil se potom zase do země *Vannius* a pokojně se s ujci svými snášel, a když oni bez dědicův mužského pohlaví zemřeli, syn jeho starší *Cimber* na stolicí království markomanského dosedl; a po něm syn mladší *Tudrus*; kterýž za mnoho let kraloval, pokojně se s Římany snášeje, mezi kterýmiž v mladosti své zveden a vychován byl.

Po smrti *Tudrova* povstali nad národem markomanským králové cizí, Římanům velice odporní, takže s nimi co činiti měli *Adrianus*

a *Antoninus Pius*, císařové římské, dříve nežli je zkontrolovali. *M. Antoninus*, přímým *Philosophus*, císař, náměstek Antonina *Pia*, sám osobně proti nim s vojskem táhl; a ačkoliv zprvu škodně jich dotýkali počal a na ně se dále a dále až k končinám kvádským tlačil, však potom obklíčen jsa od nich uprostřed hor, u velikém nebezpečení se vším svým lidem postaven byl, snašeje přitom žížeň a horko náramně veliké, takže naposledy již ani nevěděl, jakou by sobě radu k vyjetí z takového těsna dáti měl. A kdyby nebylo praporce jednoho lidu křesťanského, kterýž v svém vojstě v houfu dvanáctým měl, v jistotě byl by se vším svým vojskem zkažen a zahlušen — ale na modlitbu téhož lidu netoliko hojného deště pro obcerstvení vojska svého z dopuštění Božího, ale i znamenitého vítězství z nebe skrze hromobití proti nepřítelům dosáhl. Což se stalo v létu 175. po narození Páně; o čemž obšírněji v Moravopisu. A tu poněkud umdlila síla a moc Markomanův, tak jako i sousedův a spolupomocníkův jich Kvadův.

Brzo však zase obojí vzhůru povstali, takže vezmouce sobě ku pomoci *Sarmatas a Roxolanos*, na houfy římské, kteříž ještě i za císaře *Commoda*, syna Antoninova, v Markomanii jako na strážci pozůstávali, udeřili, je z pevnosti sehnali a za Dunaj zapudili. Za císaře *Bassiana* mnohém ještě větší protimyslnost Římanům v okolních jich krajích činili. A ačkoliv nečistý *Heliogabalus* na ně s vojskem táhnouti minil, však toho nevyplnil.

Teprva zase *Alexander Severus* a po něm *Iulius Maximinus* dokročili na Markomany a na pomocníky jich Sarmaty a nemalou opět záhubu v nich učinili, obzvláště *Maximinus* v létu 238. a v létu 239.

Potom brzo Gothové přivalili se u velikém množství od půlnoci do *Thracie a Pannonie*; s kterýmiž když císařové římské zaneprázdnění byli, Markomani zatím, pooddechouce sobě po předešlých válkách, pomalu zase v sílu vešli. Okolo léta 250. byl králem Markomanův spolu i Kvadův jménem *Attalus*, proti kterémuž *Valerian* císař léta 257. vyslal syna svého *Galiena* s vojskem; *Galienus* pak uslyšel o krásné dceři krále markomanského, který bylo jméno *Pipara*, a žádostiv jsa ji viděti, schválně proto s králem příměří učinil, a když ji potom spatřil, tak velice se v ni zamiloval, že aby ji toliko

dosáhnouti a za svou pojíti mohl, otci jejímu za to nemalý díl Hořejší *Pannonie* postoupil, nic neváže, co tím císařství římskému uškodí, jediné aby svou žádost naplnil. Od toho času potom Markomani, majíce sobě volno přes Dunaj do Hořejší *Pannonie*, odtud dále a dále postupovali, až naposledy, přepravivše se přes hory *Alpes*, do Vlach vpadli, hubíce mečem a ohněm na všechny strany. Císař *Aurelianus* proti ním vytáhl se vší mocí, a maje s nimi krvavé potkání, vzal od nich nejprve velikou škodu, takže sotva sám v malém počtu ujel. Teprva podruhé, když zase čerstvé vojsko sebral a na ně udeřil, třmi bitvami tak je zemdľil, že zpátkem ze Vlach ustoupiti musili. *Flavius Vopiscus* píše: Kdyby nepřátelé skrze pomoc božskou, když do kněh nahlédnuto bylo a oběti se vykonaly, zázraky některými pohnuti a příšerami zmámeni nebyli, Římané byli by nezvítězili.

Léta 288. císař *Diocletianus* bojem porazil Markomany a Kvady, takže za několik let potom hlav svých vzhůru pozdvihnouti nemohli, až zase za krále *Osinucha*, kterýž vezma sobě ku pomoci nemalé množství Sarmatův, do zemí římských vpád učinil; však od Konstantýna Velikého zpátkem zase zahánán byl.

Po *Osinuchovi* byl králem nad Markomany a Kvady *Zizais* jménem, kterýž při císaři Konstantýnovi pokoje užil; však dříve vězně, co jich z lidu císařského měl, propustiti a k tomu rukojmě, že protiviti se nechce, dáti musil. Následoval potom král *Viduaris* a po něm syn jeho *Vitrodurus*, kterýž s velikou silou lidu vpadl přes Dunaj do krajův římských. Toho času císařoval *Constantius*, syn Konstantýna Velikého, a ten obávaje se, aby Markomané hlouběji do Vlach vpádu nečinili, rychle *Iuliana* s vojskem proti ním vyslal, kterýž je zase nazpátek obrátil.

Okolo léta 370. panoval nad Markomany a Kvady *Gabinius* král, kteréhož Římané času jednoho do města *Carnuntu* (nyní toliko ves jest, *Petronilla* řečená, při Dunaji pod Vídní, blíž *Heinburku*) na hody pozvali a tu života zbavili.

Což Markomané těžce nesouce, opět s mocí velikou přes Dunaj se přepravili, *Carnuntu* města dobyli, je i obořili; ano i ještě dáleji až k *Aquileii* se pustili. Potom od *Theodosia*, vojenského hejtmana,

jednou i podruhé rozražení, zpátkem porůznu domů se navrátili, dosti na tom majíce, že smrti krále svého pomstili.

Léta 375. *Valentinianus I.* císař proti Markomanům a Kvadům s znamenitou olupravou táhl, tím oumyslem, aby je vyhladil; mezitím, když od nich k němu schvální poslové vypraveni byli, pokoje žádajíce, on vida jich osoby ničemné na oko a velmi špatné a k tomu uslyšav, že to jsou z prostředku jiných nejpřednější, tak velice se nad tím, že s takovou chámovinou válčiti má, zazlil, že hned té chvíle, šlakem poražen jsa, smrt z toho měl. Ačkoliv jiní pravějí, že takoví poslové nebyli z Kvadův, ale z Sarmatův.

Léta 396. *Freidegilda*, královna Markomanův, požádala od svatého *Ambrože* formuli vyznání víry křesťanské, k tomu i učitele, kteříž by ji to vše znáti vynaučili. Což když se stalo, víru svatou přijala, pokojně se s *Arcadiem* a *Honoriem*, císaři římskými, snášejíce.

Od toho času více potom nikdež se zminky neděje o jakým králi Markomanův neb Kvadův, ale srozuměti jest, že v následujících letech je sobě *Gothi* podmánili a po nich *Hunni*, jinák *Uhři*, od jichžto vůdce *Attily* naposledy dokonce potlačeni jsou; anebo co jich pozůstalo, to snad s *Ditrichem*, králem *Gothův*, anebo předtím s *Odoakrem*, králem *Rugianův* a *Herulův*, kterýž skrze *Hořejší Pannonii* tažení své měl, do *Vlach* se odebralo.

Po nich zůstaly tyto země nadíle pusté za dlouhý čas; až zase po vypuzení z *Pannonie* *Hunnův*, potom i *Gothův*, národ sarmatský místa ta opanoval. Což kdy a kterak se stalo, kapitola následující ukáže.

Kapitola IV.

Kdy a jak lidé národu slavanského Markomanii opanovali, jak království vyzdvíhli a kteří byli králové jejich

Hned za času panování *Augusta*, *Tiberia* a *Nerona* císařův národové sarmatští z krajův půlnočních a od jezera *Svatojanského*, jinák *Maeoditského*, v velikých houfích vystupující, do těchto zemí blíž

Dunaje se tlačili a v nich pomalu osazovali. Za Domitiana již i Dunaj přecházeti a Dolejší Pannonie zasahovati počali; a ačkoliv od vojska římského zpátkem zahrnutí byli, však zase za Trajana vzhůru povstali, takže sám císař *Traianus* s vojskem znamenitým proti nim vytáhnouti přinucen byl. Proti Antoninovi Filozofovi císaři Markomanům, s kterýmiž mezovali, ku pomoci potřebovati se dali, jmenovitě Vindové, Štírové, Burové, Rusové, tak hned tehďáz jmenováni; Maximinovi dosti práce učinili, nežli je od mezí *provincií* římských odehnal. Nato potom Gothové Dolejší Pannonie se zmocnili, s kterýmiž nejednou i Sarmatové statečná potkání měli, žádostivi jsouce jedni nad druhé lepšího kraje. Po smrti císaře *Proba* Sarmatové až do Illyrie vpád učinili, s kterýmiž *Carus* a po něm *Diocletianus* válku vedl; potom na Konstantýnovi Velikém toho dosáhli, že se jim v *Pannonii* a v *Maesii* při Dunaji osaditi dopustil. *Constantius*, syn Konstantýna Velikého, maje válku s Sarmatami, o málo chýbilo, že by od nich byl sám osobně zahlazen. Aniž *Valens* a *Valentinianus* před nimi pokoje užili. Brzo potom Hunni, totiž Uhři, Pannonie se zmocnili a ti nemalou záhubu v národu sarmatským učinili, takže někteří z Sarmatův, poddajíce se Římanům, v Illyrii a Liburnii byt sobě hned tehďáz zarazili; jiní pak z této strany Dunaje pod mocí Uhrův zůstali, s kterýmiž i potom za krále *Attily* po německých a franckých zemí harcovali. Po smrti *Attily* Ostgotové a Gepidové nad Uhry se zmocnili a zase Pannonii pod moc sobě uvedli; že pak tehďáz opět noví houfové Sarmatův, od půlnoci příchodí, na ně se tlačili, *Ditrich*, král Ostgotův, v boj s nimi vešel, vůdce jich porazil, je pak rozehnal a rozptýlil.

Nedlouho však Ostgotové v Pannonii zůstali, nebo vysláni jsouce od Zenona císaře do Vlach proti Herulům, tam se osadili. Za nimiž i potom Longobardové z Hořejší Pannonie vytáhli a též ve Vlaších nová obydlí sobě zarazili, kdežto i království vyzdvihli.

A tak po vyjití Ostgotův a Longobardův z Pannonie a jiných okolních krajův Sarmatové, majíce sobě volno, zase se u velikých houfích přihrnuli a místa ta z jedné i druhé strany Dunaje opanovali; a tehďáz se ponejprve mezi jinými sarmatskými národy jmenují Slaváci. Z nichžto někteří, oddělice se jiných, Markomanii a díl Pannonie

sobě osobili a tu nové zase království vyzdvíhli; v Vešperýnu (město v Uhřích jest) zprvu byla stolice králův. Což se stalo okolo léta 590., podlé jiných něco později a podlé některých ještě dříveji.

Okolo toho času i jiní téhož slavanského národu, přejdouce Vislu a Odru řeky, do Němec se přihrnuli a Vandalii, tolikéž i jiné okolní země, kteréž po předešlém vyjití Vandalův, Herulův, Rugianův a Longobardův nadíle byly prázdné, až pod Labe opanovali.

Kdo prvním byl králem z národu slavanského, jenž zemi tuto opanoval a království vyzdvíhl, toho u historika žádného v jistotě dočísti se nelze. Někteří píší, že byl nějaký jménem *Maroth* a od něho že také jméno vzala Morava. Jiní v příčině jména Moravy pravějí, že od řeky hlavní, která zemi prochází a slove Morava, země jméno má. Jiní zase, že to jméno řeky, země a národu jest přinešené od Slavákův těch, kteří majíce zprvu obydlí své spolu s Bulgary, příbuznými svými, níže při Dunaji, při řece, kteráž Morava sloula (tak jakž slove až dosavád, a tok svůj veda od strany polední z hor Macedonie, při městu Zargana do Dunaje vpadá); kdežto se osadili s povolením císaře *Anastasia* okolo léta 500. Odtud tehdy když potom se hnuli a v tato místa staré Markomanie přišli, podobně, že netoliko řeku hlavní, při který se osadili, Moravou nazvali, ale i zemi a království; ano i sami pro rozdíl jiných spolu příbuzných svých, jako Rácův, Srbův, Charvátův, Vindův, Bosnákův, Bulgarův, kteří se na poledni za Drávou a Sávou široce i dlouze velmi osadili, Moravané slouti chtěli. Nelze tehdy v jistotě věděti, kdo prvním byl králem moravským, kterýž v Vešperýnu stolicí království svého vyzdvíhl; a tak v času tom, přes který stolice království moravského v Vešperýnu pozůstávala, téměř za půl druhého sta let, žádného z králův ze jména vyčísti nemůžeme, až do Svatoše, kterýž jsa tisknut od Uhrův, jenž se opět v velikých sedmi houfích od hor Sedmihradských do Pannonie přihrnuli v létu 744., a bojem jsa od nich poražen velice těžce, Vešperýn opustiti a až za řeku Ráb jim ustoupiti přinucen byl. Nejsa pak ani tu před nimi bezpečen, vejšeji ještě ustoupil, a přepravě se na tuto stranu přes Dunaj, Velehrad, město nedaleko od řeky Moravy k západu ležící, sobě oblíbil a tu jinou stolicí království moravského

vyzdvíhl. Někteří píší, že král Svatoš po porážce své, chtěje se přes Dunaj ochotně přepraviti, utonul; jiní však proti tomu jsou a spolu se mnou jej za prvního krále moravského na Velehradě panujícího uznávají.

První tehdy král moravský na Velehradě byl *Svatoš*.

Druhý po něm *Samomir*, kterýž zase díl království svého při řece Váze ležící, Uhrům, tehdáž právě s Tasilonem, králem bavorským, zaměstknaným, odňal a sobě pod moc uvedl.

Třetí *Samoslav*, syn Samomirů, kterýžto zprvu maje sobě ku pomoci kníže ruské proti Karlovi Velikému, tehdáž na Uhry se tlačícímu a i království moravského škodně zasahujícímu, povstal; potom však s Pipinem, synem císařovým, příměří učinil a jemu i pomoc proti Uhrům dal. Za toho krále Moravané nejprvé do Čech vpád učinili, Slavimila, kníže kouřimské, kterýž při nich pokoje žádal, vzali a oči mu vyloupali. Potom i na Vyšehrad tlačiti se počali, chtějíce knížectví pražské sobě podmáňiti; od Čechův však poraženi jsou léta 794.

Čtvrtý král moravský byl *Hormidor*, za kteréhož opět Moravané, vezmouce sobě ku pomoci Němce (snad některé pozůstalé z Markomanův neb Kvadův), do Čech poněkolikráte vpadli a zprvu veliké škody učinili; potom však od Čechův podvakráte tak potlačeni, že za chvíli toho těžce zažívati musili. Umřel Hormidor léta 811.

Pátý král moravský byl *Brynno*, jinák Privína (o kterémž *Merianus in Topograph. Morav.*). Někteří smejšlejí, že od něho Brno město založeno.

Šestý král *Mojemir*, o kterémž, jako i o svrchu dotknutým Privinovi, v jednom spisu starým, v librării arcibiskupství salcpuruského nalezeným a v latinském jazyku sepsaným, zmínka se děje.

Sedmý král *Radislav*, kteréhož nazývá Stránský vnukem Mojemirovým. Za jeho panování opět Moravané do Čech vtrhli, z návodu Krásníka, knížete kouřimského — však s svou škodou.

Potom král Radislav protřhl příměří s císařem učiněné a mocně se mu do Rakous tlačil; proti kterémužto vyslán jsa *Ludovicus*, příjmím *Germanicus*, s vojskem jej porazil, zajal, zraku zbavil a pod tužší tribut uvedl. Což se stalo okolo léta 860., podlé jiných léta 866.

Osmý král moravský *Svatopluk*, kterýž od Crhy a Strachoty, učitelův křesťanských, léta 871. víru svatou poznal a pokřtiti se dal.

Za toho krále Mstiboj, kníže kouřimské, znaje Moravany s Uhry býti zaneprázdněné, nenadále do Moravy vpadl a škody veliké po dědinách činil, takže s kořistmi velikými domů se navrátil, maje k tomu i lidu zajatého nemálo. Že pak mu se tenkrátě dobře zvedlo, umínil zase podruhé takový vpád učiniti a z příčiny té lidu, co nejvíce mohl, sebral. A ačkoliv Moravané jej v tom předešli a dříve, nežli se do pole vystrojil, do knížectví jeho vtrhli, škody veliké mečem i ohněm činíce právě tak, jak on byl předešle na Moravě činil, však málo co proti němu dovedli, nýbrž setkajíce se s houfy jeho v poli, bojem od něho poraženi byli. Místo to, kde se porážka jich stala, slove Bojanov a jest tu dvůr a městečko v kraji chrudimským až podnes.

Po takovém vítězství oumyslu byl Mstiboj pořáde opět na Moravu udeřiti; ale právě v to smrt v cestu mu vkročila, takže předsevzetí svého skutkem nevyplnil. Což se stalo i druhému nepříteli krále Svatopluka, Iulovi, vůdci Uhrův. A tu při pokoji zůstáváje Svatopluk, víru svatou křesťanskou dále a dále po svém království rozšiřoval.

Léta 882. narodil se Svatoplukovi syn, jemužto za kmotra požádán byl od otce i císař Karel toho jména III., kterýž se právě toho času z Vlach do Němec navrátil. Poněvadž pak nastávala vojna proti Normanům, ku kteréž se císař snažně hotovil, lid sbíraje ze všech stran, z příčiny té sám osobně k takovému duchovnímu rukojemství postavit se nemohl, ale Arnolfa, strejce svého, kterýž tehdáž v Bavořích zůstával, na místě svém poslal; a mimo jiných znamenitých darův i plat ten, kterýž povinni byli knížata česká císařům, králi moravskému daroval. Synu pak vnově narozenému dáno na křtu jméno Svatoboj.

Někteří píší, že Svatopluk sestru vlastní Arnolfa za manželku měl a z ní že Svatoboj zploden.

Léta 884. Bořivoj, kníže české, navštívil krále Svatopluka; a z příležitosti té, sejda se s Strachotou, arcibiskupem moravským, na Velehradě a od něho víře svaté křesťanské jsa vynaučen, pravdu Boží poznal a hned tu s třicíti služebníky svými pokřtiti se dal. Což se stalo u vigílii svatého Jana Křtitele.

Léta 887. Arnolf, svagr a kmotr Svatopluka, císařem učiněn; s nimžto potom brzo Svatopluk v nedorozumění vešel, takže mu do země bavorské válečně vtrhl a škody veliké činiti počal.

Císař, jsa tehďáž vojnu normanskou zanepráždněn, nějaký toliko díl vojska proti němu vyslal; mezitím pozadu Uhry naň ponukl, kteří vpadnouce na Moravu, krále Svatopluka k tomu donutili, že z Bavor ustoupiti a království svého retovati přinucen byl. Nedaleko Dunaje svedená byla mezi obojími bitva ukrutná; a ačkoliv vítězství stálo nadíle podle Moravanův, však sám král Svatopluk na místě zůstal.

Brzo potom i císař, obávaje se Uhrův, aby snad Moravy celé tou příležitostí sobě neosobili (nebo slyšel, že se jich více a více od půlnoci do Pannonie sype), s vojskem na Moravu pospíšil a království celé opanoval — však ne aby je sám měl, ale kmotru a strejci svému Svatobojovi aby je zachoval; kterémužto když podle mateře jisté ouředníky a poručníky, mezi kterýmiž přední byl Strachota arcibiskup, zřídil, pokojně zpátkem do Němec odtáhl. Což se stalo v létu 890. Jiní o tom jináče vypravují, což Moravopis připomene.

Devátý a poslední král moravský byl Svatoboj, syn Svatopluků, kterýž dojda svých let, správy království se ujal. A zprvu jakkoliv řádně a šlechetně sobě vedl, potom však, poslouchaje některých sobě rovných vejrostkův, zjinačil se a plaché jakési mravy na sebe vzal, dle kterýchžto kráčeje dále a dále v zrostu svém, tak zdivočel, že pomalu již i v náboženství křesťanském velice stydnouti a umdlívati počal, hledě víceji kratochvilí svých nežli služeb Božích.

Času jednoho při slavnostech svatých apoštolův Petra a Pavla, maje na lov vyjeti, rozkázal arcibiskupovi, aby naň, až by se z lovu navrátil, s mší čekal; kterýžto očekával naň až do poledne; potom, obávaje se, aby služeb Božích přes vyměřený od církve čas neprodložil, k oltáři přistoupil a mši svatou počal. Vtom král z lovu přijel, a domnívaje se, že mu to arcibiskup nazdory učinil, v prchlivosti veliké k oltáři přistoupil, a slova mnohá rouhavá proti němu mluvěj, sotva se zdržel, že naň sám svou vlastní rukou nesáhl. Nato z kostela zase vyšel a arcibiskupu hned pověděti dal, aby mu více před oči nechodil. I učinil tak arcibiskup a z Velehradu přímo do Čech se

obrátil, zapověděvše dříve služby Boží po všem království moravském; skrze což pohnuti byli i jiní mnozí kněží k tomu, že Moravu opustili a za pastýřem svým do Čech pospíšili; kdežto vděčně všickni od Bořivoje, knížete českého, přijati a náležitě opatřeni byli léta 906.

To když se stalo, netoliko stolice arcibiskupská na Moravě přestala, ale i království samo v sobě hynulo, až zpusťlo. Nebo Svatoboj, žádného štěstí hned od té doby v svém kralování nemaje, tak dlouho mdlil, až i naposledy, nevěda, jaké rady sobě dáti, a jsa k tomu od okolních nepřátel velice ze všech stran zsouzen, dne jednoho, jako by na lov mínil, z hradu vyjel, a opustiv schválně služebníky své, sám do lesův hluboko se pustil. Jiní píší, že v boji od Uhrův poražen jsa a z pole utíkaje, schválně do pustých hor a lesův se obrátil; kdežto pořáde z místa na místo přecházel, až po některých dnech tři poustevníky nalezl, mezi které se vprosil a spolu s nimi, čině pokání z hříchův mladosti své, Pánu Bohu sloužil, pořáde za osmnácte let, aniž se jim vyjevil, kdo by byl, až teprva před smrtí svou.

Takovou tehdy příčinou království moravské padlo; díl ho opanovali Uhři, díl Čechové, díl Poláci a něco i po čase Němci, obyvatelé rakouského markrabství. Kterýžto pád království moravského stal se léta 908.

Kapitola V.

O způsobu země moravské po pádu Svatoboje, posledního krále, dříve nežli v markrabství vyzdvížená byla

Osiřálí Moravané, nevědouce, jak sobě proti okolním nepřátelům, obzvláštěně pak Uhrům, pomáhati, knížeti českému *Vratislavovi* se poddali; kterýž je pod svou ochranu přijal a jim s svými Čechy proti Uhrům statečně pomáhal. Léta 914. sám osobně do Moravy se vypravil, Uhry zahnal a je k tomu, že pokoje žádali a kořisti mnohé vzaté zase navrátili, přinutil. Po smrti Vratislava svatý *Václav* na stolicí otcovskou vstoupil a správy země české se ujal; jemužto i potom císař *Jindřich Auceps* léta 923. na plném sněmu v Řezně držaným zemi

moravskou poddal a utvrdil; nadto i titulem královským ho ozdobil — ačkoliv on takového titule z pokory a poníženosti své neužíval.

Po zamordování svatého Václava Moravané od Boleslava, bratrobijce a vraha, původem duchovních odpadli a nazdory ještě knížeti českému škodné vpády do Čech přes meze činili; jímžto Boleslav, zaměstknán jsa válkou císaře Otty, odpírati nemohl, ale Uhrův proti nim ponukl; kteříž pozadu do země jich vpadli a je sobě pod tribut uvedli.

Brzo potom Moravané, žádostivi jsouce zase v prvnější slávu a svobodu přijíti, jednoho z knížat ruských, jemuž jméno bylo *Holek*, jinák *Olguš* (syn Holkův, jenž byl strejc Juryka, vývody kyjovského), kterýž málo předtim, obávaje se násilí Jurykového, vyjel z své vlasti a v Moravě se osadil, za vrchnost sobě zvolili, ano i králem — dle předešlého způsobu — nazvali, Velehrad opravili a tu krále posadili. Slabě však v tom obstáli; nebo léta 949. Uhři opět s mocí velikou do Moravy vpadli, krále nového bojem porazili, Velehradu se zmocnili, město i hrad obořili a tak zase celou téměř Moravu pod svou moc uvedli. Holek po porážce poněkud se ještě na Moravě zdržel, vida pak dále, že mu tu před Uhry obstáti nelze, do Polska k knížeti Zemomyslovi, jenž byl otec Mečislava, prvního knížete polského křesťana, outočiště vzal.

Uhři tehdy, podmánivše sobě Moravu až k mezem českým, hned potom spolu s Moravany časté vpády do Čech činili; k čemuž je nejvíce vedla žádost českého stříbra, kteréhož se v ty časy v horách žďárských a lipnických hojnost vynacházela. Těch pak hor když se zmocnili, na tom nepřestali, ale dále ještě do Čech až ku Praze docházeli, a přejdouce v jistých místech řeku Vltavu, nedaleko Slaného město sobě založili, kteréž Velvary nazvali, a odtud škody znameňité po všech stranách činili. Boleslav Ukrutný, jsa poněkud mdlý po vojně, kterou s císařem čtrnácté let vedl, a naposledy léta 950., když u Boleslavi Staré od vojska císařského obklíčen byl, na milost i na nemilost dáti se musil, nemohl tak pojednou proti nim do pole se vypraviti v síle dostatečné. Zatim oni, rychlosti užívajíce, dalece se rozmohli; a když i potom proti nim vytáhl, jednou, podruhé i potřetí jej porazili, takže teprva léta 957., maje sobě pomoc danou

z Lužic a z Žatecka, je nejprve u Velvar, podruhé u Kouříma porazil a dále na ně se vsí silou pořáde tiskl, až je z Čech vytlačil. Vyslal potom Bojslava a Stoška, vůdce své, s vojskem na Moravu; kteříž některých hradův zdobývajíce, s kořistmi hojnými domů se navrátili.

Předtím pak léta 955. Uhři, tlačíce se již od mnoha let do říše německé, velice potlučeni byli od císaře Ottona toho jména I. nedaleko města Augšpurku při řece *Lycus* řečené, takže málokterí zpátkem do Pannonie se navrátili; skrze což i tito, kteří se v Moravě zhnízdili, poněkud zkrotli.

Mezitim Moravané prostředkův a pomocí od jiných okolních vyhledávati nepřestávali k tomu, aby Uhrův z sebe zbýti mohli.

Po smrti Boleslava Ukrutného, kterýž léta 967. život dokonal, syn jeho, téhož jména Boleslav, správy knížectví českého se ujal; kteréhožto dobrotivosti Moravané navedeni jsouce, jemu se pod ochranu dali, Uhry z země vypudili a pro dokonalejší s Čechy jednotu i duchovní správu lidu morávského, která až potud zůstávala při biskupství řezenském, k biskupství pražskému připojili. A tu poněkud Morava okřívati a napravovati se počala.

V následujících letech Poláci, vejdouce v nedorozumění s knížaty českými a nechtíce přestati na tom krajici, kterýž sobě byli předešlé od pecna Moravy odkrojili, na těch totižto krajích, kde nyní sou těšinské, ratiborské a opolské knížectví, kteréž opanovali, nenadálé opět do Moravy vpadli, a co knížectví českému přináleželo, to na nejvyš hubili. Jímžto sice Boleslav II. statečně se opřel a proti nim Krasotu Sukoradského s vojskem poslal, kterýž je netoliko z Moravy vypral, ale nadto, pustivše se za nimi do Polska, Krakov jim vzal a opanoval, však potom za Boleslava III. zlé se velice jak Moravanům, tak i Čechům dařilo. Nebo Poláci tak daleko do Čech se vebrali, že i Prahu opanovali. Oldřich, syn téhož Boleslava, dosti s nimi činiti měl, nežli je zase z Prahy a z Čech ven vybyl. Což se stalo léta 1004.

Léta 1012. Poláci opět na Moravu vpadli a vojsko české, kteréž Moravanům ku pomoci táhlo, u Bystrého v zálohách lesních zaskočili a porazili. Za chvíli potom Moravané pod mocí Polákův, tributem velikým stíženi jsouce, zůstávati musili; až zase léta 1026. *Břetislav*,

syn knížete Oldřicha, vypravivše se na Moravu s vojskem znamenitým, s Poláky statečně zápasil, a ačkoliv zprvu podvkráté od nich ztuha dotknut byl, však potřetí nad nimi se zmocnil, města a hrady zdobýval a tak je z Moravy vypral. A tehdáž jej hned otec Moravanům za pána představil. Poněvadž pak předešlé i Uhři na Moravu vpadli záškodně, on aby toho se pomstil, do Uher vtrhl a až pod řeku Váhu všeckno pohubil a poplenil.

Tento Břetislav léta 1031. Juditu, dceru Otty Bílého hraběte, z kláštera v Řezně mocí vzal, a přijeda do vlasti své, za manželku pojal; v Olomouci na Moravě bylo svadební veselí držané u přítomnosti otce Oldřicha. Nastala potom vojna knížeti českému s císařem za příčinou vzaté Judity; pročež Poláci, vidouce zaměstknaného Oldřicha i Břetislava, opět do Moravy vpadli; však když se pokoj mezi císařem a knížetem českým stal, Břetislav jim to vrchovatě nahradil, s mocí velikou jim do země vtrhl, města nejpřednější v Slézsku a v Větším Polsku — Vratislavi, Gnězdno a Poznáni — opanoval a zloupil. Kteréhožto času i tělo svatého Vojtěcha s tělem svatého Gaudencia a svatých pěti mučedníkův, k tomu i znamenitý od zlata a stříbra poklad z kostela gnězdněnského vyzdvíhl a do Čech přinesl. Což se stalo léta 1038.

Následovala potom vojna s císařem Jindřichem III., kterýž těžce nesa, že Břetislav s válečnou mocí proti Polákům povstal, do Čech s vojskem vtrhl; však ponejprvé máloco způsobil, nýbrž zpátkem do Bavor ustoupiti přinucen byl; až teprva léta 1042. Břetislava k tomu přivedl, že milosti a pokoje žádati musil. A tehdáž císař Břetislavovi i Moravu poddal.

Léta 1043. císař do Uher se obrátil; kdež Petra, příbuzného svého, z země vyhnaného, zase na království dosadil.

Léta 1047., když opět násilí král Petr od svých trpěl, císař, vezma sobě za tovaryše kníže české, do království uherského druhého roku vtrhl a Uhrův notně potrestal. Kteréhožto času kníže Břetislav statečně se s svými Moravany a Čechy zachoval, a navracující se zpátkem skrze Moravu, na poděkování Pánu Bohu z přijatého štěstí klášter v Rejhradě založil a ten řehole svatého Benedikta oddal.

Vzešly potom veliké loupeže po uherské zemi, kteréž naposledy i Moravy zasáhly, takže Moravané proti nim veřejné tažení vypraviti přinuceni byli. V čemž nejstatečněji se z panův moravských zachovali Vela Konický a Dobeš Buchlovský, kteříž jsouce vůdcové jiných, Uhry nedaleko Uherského Brodu zaskočili a je na hlavu porazili.

Léta 1055. Břetislav kníže, chtěje na Moravu odjeti, na cestě v Chrudími páčlivou zimnicí podjat jsa, život svůj dokonal v Pánu. Před smrtí svou syna staršího Spětihněva za kníže české vyhlásil; mezi jiné syny zemi moravskou rozdělil.

A tehdáž ponejprvé Morava mezi syny knížecí k rozdělení přišla.

Spětihněv, hned jakž na knížectví dosedl, Němcův nenáviděje, všem jim z Čech vyjítí rozkázal i také vlastní máteř svou, daje jí, co věna jejího bylo, z země vypravil. Potom nejpřednější z panstva a rytířstva moravského před sebe do Chrudimě obeslal; kteří když se před něho postavili, on je zjímati a tam i onde po zámčích do vězení vsázeti dal, za příčinu sobě bera, že od knížectví českého odpadnouti chtěli. Nato i do Moravy vtrhl; kteréhož nechtěje dočekatí bratr jeho *Vratislav*, pán olomoucký, do Uher ustoupil. Jiní bratří, *Kunrád* a *Otto*, jej v Brně dočkali; s jimiž on ku Praze se obrátil.

Nicméně roku následujícího napomenutím Severy, biskupa pražského, k tomu byl přiveden, že netoliko bratry své na knížectví jich dosadil, ale i pány a vládyky moravské, které u vězení měl, svobodně propustil.

Léta 1060. Spětihněv do Olomouce k bratru svému Vratislavovi přijel, kdežto najítí se dali i mladší bratří, spolu všickni veselí jsouce pořáde za osm dní.

Léta 1061. Rakušané do Moravy vpadli a okolo Znojma škody veliké činiti počali; Otto a Kunrád, nejsouce jim dosti silní, Spětihněva za pomoc požádali; kterýž nemeškal, ale sebera vojsko, sám osobně do Moravy pospíšil; jsa pak již na cestě a na mezích moravských, blíž Polné, uslyšel, že se bratří již s Rakušany porovnali, pročež zpátkem se do Čech obrátil. Brzo potom hned toho roku život svůj svatě a pobožně dokonal.

Po smrti Spětihněva Vratislav knížetem českým učiněn a ten opět bratry své Moravou podělil: Olomouc s okolním krajem Ottovi,

bratru mladšímu, vzdal, Brno pak a Znojmo při Kunrádovi zanechal. Třetího bratra, Jaromira, poněvadž od otce k stavu duchovnímu byl oddán, prvním větším svěcením posvětili dal, k tomu cíli, aby budoucně po smrti biskupa Severa biskupem pražským byl.

Nedlouho však setrval Jaromir v takovém povolání, ale svlekná z sebe roucho kněžské, rytířské vzal a do Polska na vojnu se odebral; za kteroužto příčinou vzešlo potom veliké nedorozumění mezi knížetem českým a Boleslavem II., králem polským, až i vojna z toho vznikla, Moravě tehdáž nejvíceji škodná. Zase však věci všecky přišly ku porovnání a na stvrzení stálejšího pokoje kníže Vratislav sestru krále Boleslava jménem Svatavu za manželku pojal.

Okolo toho času někteří z knížat říšských povstali proti Jindřichovi, toho jména IV. císaři římskému, takže ho i z císařství sehnati usilovali a Rudolfa, kníže švábské, na místo jeho zvolili.

Vratislav však, kníže české, při Jindřichovi zůstal, věrně mu proti všem nepřátelům pomáhaje; skrze což netoliko markrabství lužického a mišenského darem od císaře dosáhl, ale nadto vejš léta 1086. na plném sněmu říšském v Mohuči držaném za *krále českého* vyhlášen.

A tu z jednomyslného snešení všech přítomných kurfirštův a knížat německých království z Moravy do Čech přenešeno a Morava markrabstvím učiněná a pod moc koruny České na časy stálé budoucí uvedena.

Sám také císař korunu zlatou, schválně k tomu přihotovenou, do rukou svých vzav, Vratislavovi ji na hlavu vsadil a vůbec přede všemi jej králem českým jmenoval. Nato potom *Gilbertus*, arcibiskup trevirský, do Čech s Vratislavem vyslán; kterýž u přítomnosti Čechův krále nového podlé řádu a obyčeje jiných království na království české pomazal a korunoval.

Předtím pak Leopold, markrabě rakouský, jsa proti straně císaře Jindřicha, nenadále do Moravy vtrhl a ji velice loupežemi zhubil. Kunrád a Otto, ačkoliv zprvu proti němu se postavili, však mdlejší jsouce, bojem potkati se s ním nesměli, ale Vratislava za pomoc požádali; kterýž vezma sobě k větší posíle dva tisíce lidu bojovného od biskupa řezenského, do Moravy přitáhl, s Rakušany bitvu svedl

a je porazil; nemaje pak dosti na vítězství, do Rakous vtrhl a jako nějaký bouřlivý vicher, s čím se potkal, všecko porážel, zasáhaje až pod Dunaj; odkudž se s hojnou kořistí domů navrátil.

První tehdy markrabě moravský tím titulem nazvaný byl Vratislav, první král český.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Kniha třetí

O náboženství Moravanův

Kapitola I.

Co za boha ctíli Moravané, dříve nežli víru křesťanskou poznali

Staří národové slavanští, zůstávající na onen čas v tmách pohanstva, ze všech bohův jiných, kteréž ctíli, v největší vážnosti měli boha *Perona*; skrze kteréhož znamenali boha Jupitera Hřímajícího aneb Hromem peroucího. Předkové Moravanův, dokud ještě v Pannonii bydleli, ku poctivosti boha toho města některá, jako Vespron, Šopron etc. vyzdvíhli a podlé zdání některých i Brno od téhož boha jméno vzalo. V půlnočních pak Slavanech v takové poctě byl bůh Peron, že ku poctivosti jeho netoliko chrám nákladně byl vystavený v Starém Hradu, jinák v Altenburku, ale i jeden rozkošný háj blíž téhož města jemu ke cti obraný; do kteréhož se v jistém času roku ze všech téměř okolních krajův lidé scházeli a bohu tomu oběti činili. Podobně v Novohradu běloruským veliká čest dala se bohu tomu.

Jiný zase bůh též v přednosti byl u starých Slavákův *Radgost* jménem, jako by řekl „Rádi host“ — že zlý duch rád byl hostem odevšád k sobě přicházejícím, anebo že ďábel na radu k sobě přicházejícím z jistého obrazu modly odpověď dával.

U veliké též vážnosti byl u nich Svantovit.

Jiné zase bohy měli zvlášť nebeské, zvlášť zemské; zemské pak jiné domácí, jiné pekelné. Nebeské jmenovali *Chasoň*, *Ladoň*, *Zizlila*,

Mařena, Zěvěna, Chrvoř, Zeloň, Pohoda, Mokosla, Pochvist, jinák Nehoda — skrze kteréž rozuměli *Slunce, Smrtonoše, Venuši, Dianu, Cererem, bohyni ourod zemských, Merkuriáše, Jasno, Děšť, Mihu* (anebo Povětrí kalné).

Domácí bohové jich byli *Zel, Poleb, Šetek* (neb *Škřitek*), *Díblík* — to jest *Castor, Pollux* (aneb *Genius Liber*), *Lar, Vesta*; bohové dolejší anebo pekelní *Merot, Radamaš, Ninva, tasaní, sudice, vily, Třibek* — skrze kteréž znamenali *Plutona, Rhadamanta, Proserpinu, Eumenides, Parcas, Hecatas a Lues*.

Hájek na léto 709. píše, když Krok, soudce lidu českého, umřel, dcery jeho Libuše, Tetka a Kaša, lkajíce nad tělem mrtvého, tak mu žehnaly, k bohům dolejším volajíce: Ó Merote, veď ho po světlé cestě; ó Radamáši, vedlé spravedlivosti jeho suď hlavu jeho a nedej ho tasanům zahubiti.

Měli též své obzvláštní bohy vodní, bohy lesní a bohy, o kterýchž se domnívali, že horami a kovy vládnou — jímžto Libuše časté oběti činila.

Mívali též své domácí obzvláštní; jako Přemysl a Libuše měli v pokoji svém postavenou modlu *Zelu*, který časem ranním i večerním poklonu činili.

Tetka, sestra Libušina, měla modlu *Klimbu*; kníže Nezamysl *Krosatinu*; před kterou z počátku dnův nového měsíce obyčej měl s kněžnou svou a s některými přednějšími vládky nehty a vlasy své stříhati, na uhří řěravé klásti a tak ji podkuřovati.

Někdy při takových obětí i divové — původem ducha zlého — se dáli; někdy modla na otázky knížete neb kněžny odpovídala, a když měl kníže umříti, modla ta, kteráž jindy vždycky stála, ležící se ukázala.

Vojen kníže s kněžnou svou Baňkou měl bohyni domácí *Kýhalu* řečenou; kníže Neklan *Krosatinu* Nezámyslovu, kterou času jednoho nenadále spatřil v tak hrozném obličejí, že skrze to až na smrt se ulekl.

O Lidmile, kněžně české, též se čte, že dříve nežli víru křesťanskou přijala, modlu *Krosinu* měla v pokoji svém a na každý den že ji oběti znamenité činila.

V kterémžto způsobu tehdejšího náboženství jak staří Čechové kráčeli, tak nepochybně i Moravané, jsou sobě podlé národu i jazyka příbuzní a k tomu tak blízcí.

Již pak nyní, kdy a kterak víru svatou křesťanskou přijali, poslechneme.

Kapitola II.

Kdy a jak Moravané víru svatou křesťanskou přijali

Okolo léta 871. Svatopluk Moravský, maje skrze dvořany své sobě učiněnou známost o víře křesťanské, schválně k císaři čarohradskému *Basiliovi Macedonovi*, s nimžto v dobrém srozumění byl, posly své vyslal, žádaje na něm učitelův křesťanských, skrze kteréž by víře svaté spolu s svými vynaučen a pokřtěn byl.

I poslal mu císař *Cyrilla*, kterýž málo předtim Gazary, národ slavanský v Chersonesu na víru křesťanskou obrátil a odtud tělo svatého Klimenta vyzdvíhl; a ten, jsa již prvé od Adriana, papeže toho jména druhého, za apoštola a učitele národu slavanského spolu s bratrem svým Strachotou vyhlášen, rád tu práci před sebe vzal, a pojma sebou téhož bratra svého, ku králi Svatoplukovi pospíšil. Přijda na Velehrad, s králem hned duchovní svá rozmlouvání měl, tajemství víry svaté jemu vykládaje tak dlouho, až král křtu svatého požádal; jehožto příkladem i jiní mnozí pokřtěni jsou.

Hned potom založen chrám Páně v Velehradě ke cti a chvále blahoslavené Panny Marie a za hlavní celého království moravského vyzdvížen i také od Jana VIII. papeže stolici arcibiskupskou okrášlen a *Cyrillus* prvním arcibiskupem učiněn. Školy také pro vyučení mládeže vyzdvížené; a tak se náboženství křesťanského na Moravě začátek stal.

Po *Cyrillovi*, kterýž v létu 877. do Říma se odebral, bratr jeho *Strachota* na stolici arcibiskupství velehradského dosedl, s potvrzením stolice Apoštolské. A ačkoliv svatě a pobožně v svém povolání kráčel, však od kněžstva kostela *iuvavienského*, jinak *salcpurgského*,

při Svátosti papežské obžalován byl, jako by něco církvi svaté odporného učiti měl; nejvíce pak v tom, že mši svatou a jiné chvály božské jazykem ne latinským, ale moravským čísti a zpívati dopouštěl. Pročež od papeže Jana do Říma povolán; kdež vyznání učení svého přednesl, a maje za svědka legáta královského, jemuž jméno bylo Zámysl, ze všeho pořádně se vyvedl, očistil a žalobníky zahanbil.

Povoleno tehdáž Moravanům a Bulgarům, aby mše svaté a jiné chvály božské jazykem jích přirozeným čísti a zpívati mohli; a jakž píše *Aeneas Silvius*, když o tu věc v duchovní radě rozjímáno bylo a mnozí proti tomu mluvili, nenadále slyšán byl shůry hlas v ta slova:

Omnis spiritus laudet Dominum et omnis lingua confiteatur eum.

Všeliký duch chval Hospodina a každý jazyk vyznávej ho.

Poněvadž pak král Svatopluk legáta svého k Svátosti papežské vyslal, nejenom pro to samé, aby o arcibiskupu dobré svědectví dal, ale aby přitom službu a poslušnost svou církvi římské přednesl, z příčiny té zase papež jemu všeckno milé vzkázal, ano i zvláštní svou epištolou a odpovědí milostivou jej uctiti nepominul. V kteréžto epištole nejprvé pozdravení otcovské jemu učinil, a že ho rád milé za poslušného syna církve přijímá i všeckny poddané jeho vnově věřící jako ovečky Boží do stáda a počtu vyvolených připouští, znáti dal. Podruhé, kterak spolu s jinými biskupy slyšel arcibiskupa *Methodia* v jeho příčině a že ho uznává za pravého katolického učitele, oznámil; a proto že ho zase posílá na stolicí arcibiskupství svého. Potřetí, kněz *Vichin*, kteréhož král na biskupství nitrienské oblíbil a do Říma ku posvěcení poslal, že na takový ouřad posvěcen jest. Mezitím s radou arcibiskupa aby ještě jednoho kněze, kterýž by se k tomu hodil, za biskupa volil a nim zase místo jiné, kteréž by pro biskupskou stolicí příslušné býti uznal, osadil; tak aby podlé arcibiskupa byli dva biskupové v království; dříve pak aby ho též do Říma ku posvěcení poslal. Dále potom, bylo-li by ještě více biskupův v zemi zapotřebí, arcibiskup s dvěma těmito biskupy že je posvětití moci bude. Čtvrté, že se povolení dává jazykem slavanským mši svatou a jiné chvály božské čísti a zpívati. Dátum epištoley té měsíce června *indict. XIII. léta 880.*

A tak arcibiskup Strachota, navrátivše se šťastně z Říma, mnohém pilněji víru křesťanskou po celém království rozšiřoval, biskupa Vichina na stoličce biskupství nitrienského a potom i druhého na stoličce biskupství podivinského dosadil. V následujících pak letech jiných ještě pět biskupův posvěceno a na místa příležitá dosazeno bylo, takže arcibiskup jich všech měl v počtu sedm pod svou vrchní duchovní správou.

Léta 884. Bořivoj, kníže český, přijel ku králi Svatoplukovi na Velehrad; kdežto vejda v pobožné rozmlouvání s arcibiskupem a od něho víře svaté jsa vynaučen, pokřtiti se dal — a tudy se víra křesťanská vnesla i do Čech.

Čechové zprvu velice tvrdí byli, od náboženství předkův svých odstoupiti nechtíce, takže za příčinou tou i Bořivoje z země vyhnali; však potom lépeji sobě usmyslili, pro kníže zase na Moravu poslali; kterýž pojma sebou arcibiskupa Strachotu, do Čech se navrátil a tu potom mnohém snažněji víru křesťanskou jak v Praze, tak vně po krajích rozmnožovati počal.

Za rok vplně arcibiskup v Čechách se zdržel, a posvětivše kostel Panny Marie před Tejnem v Praze, jako i kostely jiné, a kněze Kaicha na místě svém v vrchní duchovní správě zanechaje, zase na Moravu se obrátil léta 888.

Léta 890. — nevím z jaké příčiny — král Svatopluk proti císaři Arnolfovi, kmotru svému, povstal a do Bavor válečně vtrhl. Císař, jsa tehdáž s Normany válkou těžkou zaměstknán, Uhrův proti králi popudil. Svedená byla bitva z obojí strany ukrutná, a ačkoliv Moravané pole obdrželi, však sám jich král na místě zůstal. Vtom císař z vojny normanské se navrátil — pročež na Moravu ihned pospíšil; země však nehubil, ale zřídív poručníky nad Svatobojem, synem Svatoplukovým, pokojně zase do říše se obrátil.

Hned potom Uhři zase se shloučili a vši silou do Moravy tlačiti počali; však ukroceni jsouce od poručníkův královských penězi a k tomu zaslíbeným jistým ročním tributem, Moravy při pokoji nechali a do Němec se hrnuli; kdež zle hospodařili.

Okolo léta 900. mladý král Svatoboj správy celého království se ujal a zprvu, dokud podlé rady arcibiskupa a jiných přednějších rádcův

svých kráčel, znamenitý prospěch svého kralování měl; však potom, když obyčjeje jakési plaché a rozpustilé na sebe vzal, příčiny tudy podal netoliko zavedení sebe samého, ale i zkázy celého království svého.

Nebo času jednoho při slavnosti svatých apoštolův Petra a Pavla, ranním jítrem na lov s dvořstvem svým vyjedouce, poručil arcibiskupu, aby prve, leč se z lovu navrátí, mše nesloužil. I očekával naň arcibiskup Strachota až do poledne, a nemoha se dočekati, k oltáři přistoupil a mši svatou počal. Vtom pak král z lovu se navrátíl, a uslyšav, že arcibiskup již před chvílí mši počal, s prchlivostí velikou do kostela se přihnal; a tu v trouby lovecké troubiti i také smečky chrtův mezi lid pustiti rozkázal, těžce snášeje, že naň arcibiskup nečekal; a sotva se zdržel, že naň při oltáři stojícího a mši svatou dokonávajícího nesáhl; jakož pak i s mečem vytaženým naň se potřásal. Ale ukrocen jsa od svých, z kostela vyšel a arcibiskupu pověditi dal, aby mu odenkráté více na oči nepřicházel.

I učinil tak arcibiskup, nejprvé krále pro jeho ten ukrutný vejstpek z církve vyloučil, potom se do Čech k Bořivojovi obrátil; za nímž i kněžstvo se odebralo. A tak arcibiskupská stolice na Moravě přestala; brzo potom i království zpustlo a zahynulo. Nebo král Svatoboj, nemaje prospěchu žádného v kralování svém, den ode dne více hynul, až naposledy, nevěda co činiti teskností velikou, sám dobrovolně z království ušel a na poušť se obrátil. Někteří píší, že skrze svou zpoudu Uhrův proti sobě popudil, nechtěje jim tributu zaslíbeného vybejvati, a tí že u veliké síle na Moravu vpadli, s králem bitvu svedli a jej porazili; po kteréžto porážce král že se utečením do hor a lesův zachoval; kdež pustiv koně, že za některý den po poušti chodil, až na jednom místě, kteréž Sembor slove, tři poustevníky nalezl; k nimž to že se přitovaryšil, a pokání čině z někdejší rozpustilosti své, až do smrti s nimi trval a před smrti teprva že se jim, kdo by byl, znáti dal.

Mezitím arcibiskup Strachota z Čech do Říma se obrátil; kdež zůstával až do léta 914., kteréhož život svůj v Pánu dokonal.

Na Moravě pak za několik let pořáde vrchního duchovního pastýře nebylo, až potom když Uhři utichli a obyvatelé zase okřívati počali, také i kněží se nacházeli. Jan, biskup podivinský, navrátivší se z Čech,

správy duchovní nad vším lidem moravským se ujal; a ten, poněvadž Velehrad nadíle byl obořen, chrám pak dokonce zkažen od Uhrův, tolikéž i Podivín, v Polešovicích městečku a podle některých v Kunovicích bytem zůstával.

Umřel týž biskup Jan léta 932. Po něm volen Silvester; a ten když umřel, správa téhož biskupství podaná od stolice Apoštolské kostelu řezenskému; zase pak za dnův svatého Vojtěcha, biskupa pražského, oddaná byla kostelu pražskému; při kterémž trvala až do léta 1063., nebo toho léta jednaním Vratislava, prvního krále českého, Severa, biskup pražský, od téhož biskupství moravského upustil a nějaký jménem Jan, z prostředku kanovníkův pražských, za biskupa moravského dosazen byl. O čemž v posloupnosti biskupův moravských níže v kapitole 4.

Kapitola III.

O proměně v náboženství a o počátku, vzrostu i zase vyplnění kacířstva v markrabství moravském

Když zase v létu svrchu jmenovaném stolice biskupství moravského zvláštním svým biskupem a pastýřem osazená byla a pořáde v následujících letech pěkně posloupně se osazovala, tu mnohém ještě větší vzrost a prospěch bralo náboženství křesťanské na Moravě. Nejvíce pak za dnův Vratislava, prvního krále českého, kterýž stolicí biskupskou z Polešovic do Olomouce přenesl; též za Václava, markrabí moravského, kterýž zase stolicí biskupskou od kostela svatých apoštolův Petra a Pavla na hrad svůj, kdež kostel slavný ku poctivosti svatého Václava vyzdvihnouti dal, přenesl; a opět za dnův Vladislava markrabího, syna Vladislava, toho jména II. krále českého, kterýž obzvláštním stavu duchovního milovníkem byl.

Kvetlo též a velice se zmáhalo náboženství křesťanské za dnův Karla markrabího, jako i za Jana, bratra jeho, až do času krále Václava, syna Karlova, za kteréhož se kacířstvo v Čechách počalo a odtud i do Moravy přeneslo.

EDIČNÍ POZNÁMKA

I/ TISK

Text Pešinova spisu *Prodromus Moravographiae* byl vytištěn v tiskárně Jana Arnolta v Litomyšli v roce 1663 (Knihopis, č. K07034). Žádné další vydání není editorům známo. Výchozím tiskem byl exemplář Národní knihovny České republiky v Praze, sign. 54 F 114,¹ přístupný v mezinárodní elektronické síti jako eKniha Google; zároveň jsme pracovali s exemplářem Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni, sign. 7302-A, také přístupným jako eKniha Google. Výchozí exemplář patřil podle vpisku na titulní straně do knihovny konventu bosých augustiniánů u kostela svatého Václava na Novém Městě pražském.

II/ ZÁSADY

Vydání v edici Česká knižnice je transkribované (převedené do dnešní pravopisné soustavy) a koncipované jako čtenářské, přístupné nejen odborné obci. Má text reprezentovat primárně jako literární dílo s potenciálem zaujmout širší čtenářské kruhy, ne jako původní historický pramen, kterým pro svou kompilační povahu většinou není.

Text, vytištěný v roce 1663 běžnými dobovými písmy (základním písmem byl pro češtinu švabach, vyznačovacím fraktura; německá dedikace je vytištěna frakturou, pro občasně latinské textové elementy je použita antikva), byl

1 Z tohoto tisku je reprodukována i ilustrace na s. 8 (moravská orlice, ke které se vztahuje latinský text).

tedy přepsán dnešním pravopisem a při ediční přípravě navíc ortograficky normalizován. To je při transkripci obvyklý postup: transformuje se dobově podmíněná (orto)grafická stránka starších textů a v jednotlivých rovinách vlastního jazyka starých děl se pak uplatňuje snaha zachovat pro čtenáře i v edici maximum jazykových informací — především nedeformovat lexikální a tvaroslovné prvky dobového jazyka, které se s největší pravděpodobností v době vzniku díla projevovaly zvukově. Ideálem tedy je, že text moderně vydaný zní v čtenářském uchu tak, jako zněl při čtení dobovému čtenáři. Pro empirickou nedostupnost starších fází jazykové historie je to ovšem — zdůrazněme — opravdu jen ideál. U starých textů usilují editoři o takové „znění textu“ vždycky „pokud možno“ a s určitými ohledy a licencemi.

Do cesty se totiž staví mnoho překážek. Nejen znalostních (o některých stránkách staršího jazyka nemusí mít pravdivé poznání ani editor, ani soudobá jazykoveda), ale také principiálních. Mezi starou a dnešní dobou je totiž velký rozdíl v tom, jak detailně jsou propracována a rozšířena pravidla pro pravopisné kódování a dekódování textů, a liší se i závaznost a síla vlastní jazykové normy (v hláskosloví nebo v tvarosloví, v hranicích vět apod.). Liší se tedy jakási (orto)grafická i jazyková tolerance při psaní a čtení. Směrem k naší době se totiž v historii stupňovaly nároky na jednoznačnost, která činí náročnějším zapisování textů, ale usnadňuje jejich shodné čtení různými čtenáři. Obecně řečeno: diference se týká vztahu uživatelů jazyka k pravidelnosti a nepravidelnosti užitých prostředků. Dnes jsme zvyklí, že texty jsou zapsány s takovou mírou pečlivosti, že jsme kolísání toho kterého prvku (jeho současnému výskytu ve více formách) ochotni hned připsat buď nějaký záměrný význam, nebo status chyby. Tentýž kolísavý jev ale pro starého tiskaře nebo čtenáře nemusel mít žádnou rozlišovací hodnotu — patřil do tolerované variantnosti dobového psaní nebo tiskařského pravopisu, nic neznamenal. Aby svého čtenáře a svou čtenářku nemátl, musí editor míru nepravidelnosti upravit, protože totéž množství iregulérních prvků může starý lektor považovat za malé a ten dnešní za vysoké. Efekt textu na starého a nového čtenáře se liší i v případě, že oba hledí na naprosto identický text — není to přitom způsobeno jen tím, že se u těch čtenářů liší jejich základní pravopisná soustava. A protože pro ediční práci je vlastně rozhodující onen efekt a dopad, tedy poměr dobového čtenáře a dobového textu na jedné straně rovnice a nově vydaného textu a nového čtenáře na straně druhé, sahá editor k množství úprav, které si stanoví jako vhodné pro splnění svého cíle.

K tomu se druží problém čtení starého textu v čtenářově vlastním jazyce. Edice čtenářsky přístupných literárních děl, jako je tato, nemůže spoléhat na to, že čtenář se připraví studiem maxima variant staršího českého jazyka ve všech jeho varietách. Editoři naopak musejí nastavit míru úprav tak, aby na jedné straně text nedeformovali v opravdu podstatných prvcích (např. nezaměňovali v něm slova — i když v krajním případě může být obhajitelný i takovýto krok, mířící už k parafrázi a překladu do moderní češtiny), ale na straně druhé nezavedli čtenáře na scestí a nevzbudili v něm dojem, že má v rukou text výstřední až defektní.

Edice Pešinova *Prodromu* byla vytvořena podle těchto pravidel:²

Dobový **tiskařský pravopis** byl ve všech rovinách („pokud možno“) převeden do pravopisu dnešního. To znamená, že svou práci nepopisujeme jako „úpravu“ nebo „ponechání“ toho kterého prvku v grafickém záznamu textu, ale jako systémový převod, ideálně zvukové vyhodnocení starého textu a jeho zápis dnešním pravopisem. Edice není určena ke studiu dobového pravopisu (k tomu slouží dostupné digitalizáty starého tisku), nechce vytvářet nějakou kombinaci pravopisných soustav a nechť čtoucí (tu víc, tu míň) spekulovat, co mohl některý dobový pravopisný prvek znamenat a co znamená v dnešním pravopise. Evalvace jednotlivých prvků proběhla při ediční přípravě a nezveřejňuje se tu detailním způsobem obvyklým ve velkých kritických edicích starších textů.

Typografie starého tisku se reprodukuje funkčně, ne imitací. V transkripci nebereme ohled na stupeň (velikost) užitých typů. Respektujeme typografickou úpravu ediční řady, v níž text vychází.

2 V mnohém se podobají zásadám, které editoři použili při edici antologie *Svatováclavská bible: nedělní a sváteční čtení*, eds. Ondřej Koupil - Jiří M. Havlík, Praha, Karolinum 2017 (ediční poznámka na s. 287–292); srov. dále edici trestního zákoníku Josefa I.: Hrdelní řád Josefa I., eds. Ondřej Koupil - Marcela Koupilová, in Ondřej Koupil aj.: *Prameny k dějinám trestního práva v českých zemích v období absolutismu: chrestomatie 1: druhá polovina 17. a počátek 18. století*, Praha, Karolinum 2018, s. 271–331 (ediční poznámka na s. 263–270) — v tomto druhém případě byla míra iregularit ponechána poměrně vysoko, protože šlo o text už v době vzniku neobvyklý a nejde o literární dílo s estetickými ambicemi. — I když jsme se nakonec vydali trochu jinou cestou, byly velkou inspirací především obecné ediční zásady, které formuloval Josef Vintr: *Zásady transkripce českých textů z barokní doby, Listy filologické* 1998, s. 341–346, a pak rozsáhlá poznámka editorů v edici Jan Kořínek: *Staré paměti kutnohorské*, eds. Alexandr Stich - Radek Lunga, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2000 [Česká knižnice 20], s. 531–560.

Protože pro různé jazyky (v *Předchůdci Moravopisu* se setkáme s češtinou, latinou a němčinou) platily v 17. století odlišné konvence, rozhodli jsme se v základním textu (tj. mimo nadpisy) nepřistupovat k jednotlivým písmům v jejich „absolutní hodnotě“, ale vzhledem k jejich funkci v daném jazyce. Pro češtinu je základním písmem švabach, vyznačovacím fraktura — tiskneme tedy neutrální text základním řezem použitého písma a vyznačený text *kurzivou*. V německém textu byla zase základním písmem v naší knize fraktura a vyznačovalo se švabachem — frakturu v tom případě tiskneme základním řezem písma, švabach *kurzivou*. Rozdíl mezi češtinou a němčinou je dobře vidět na české a německé verzi dedikace (původní folia a2r–b6v). V latině se používalo základní antikvy a vyznačovací polokurzivy — antikvu proto tiskneme základním řezem, polokurzivu *kurzivou*. Rozhodnutí sledovat vlastně jen jednu funkci použitého písma (typografické vyznačování) vede k tomu, že totéž písmo starého tisku se v edici zrcadlí na různých místech odlišně: fraktura v českém textu je písmem vyznačovacím, ale v německém základním; se švabachem je to obráceně; antikva v latinském textu je písmem základním, ale v německém a českém vyznačovacím. Praktickým efektem zvoleného řešení je zmenšení typografické variantnosti edice, což odpovídá zamýšlenému rozdílnému dopadu na čtenáře, jak o tom byla řeč výše: dobový čtenář byl zvyklý na použití mnoha řezů, velikostí a druhů písma v jedné knize, dnešní by tutéž pestrost považoval za neobvyklou. Písmo, které má v daném jazykovém pásmu pozici neutrální (nevyznačovací), je reprodukováno základním, tedy také neutrálním řezem písma. V případě, že se vyznačování v daném jazykovém pásmu zdvojuje, nereprodukuje je, tedy např. v českém textu předmluvy k čtenáři (původní folia b6r–b7r), sázeném drobnou frakturou, už nevyznačujeme antikvou označené latinské základy některých slov.

Při vyznačování nenapodobujeme dobově běžný způsob užití vyznačovacího písma jen v části slova podle morfologického švu, tiskneme³ např. v předmluvě *administratora* (celé slovo *kurzivou*) **m.** „Adminiftratora“ (antikva pro latinský základ slova v českém textu, švabach pro českou koncovku). Reprodukujeme funkci vyznačení, ale nenapodobujeme její dobové provedení, naopak je nahrazujeme řešením dnešním, tj. vyznačením celého slova.

3 V této ediční poznámce zaznamenáváme editorskou práci takto: na prvním místě je uveden tvar upravený v naší edici, vyznačen je *kurzivou*; následuje zkratka **m.** (místo) a za ní v „uvozovkách“ stojí transliterovaný tvar z tisku z roku 1663; v závorce je uvedeno místo v textu (letopočet nebo oddíl knihy).

Nadpisy a titulky sázíme polotučným řezem písma, v souladu s grafickou konvencí České knižnice, a to bez ohledu na výše uvedená pravidla o relativním vyznačování řezy písma.

Podle zvyklostí ediční řady Česká knižnice neoznačujeme v textu čtenářského vydání předěly stran původního tisku, odkazujeme buď na rok, o kterém je v textu řeč, na kapitolu textu nebo na stranu tohoto knižního vydání.

Odstavcové členění sleduje starý tisk — je v tomto ohledu neproblematický.

Čeština

Co se týče pravopisu, kapitalizaci jsme použili dnešní, minimalistickou. Ne-používáme verzály v obecných označeních historických státních útvarů a nižších správních celků, tedy *království české*, *markrabství moravské* i *kraj bechyňský*, protože je nepovažujeme za úplné ekvivalenty kodifikovaných názvů dnešních států a hranice, kterou správní jednotku bychom měli ještě pravopisně zdůrazňovat, je sporná. Jestliže se pro označení státu nebo hierarchické struktury používá slovo *koruna* nebo *stolice* v přeneseném slova smyslu, píšeme velkým písmenem rozlišovací adjektivum, např. *příměří mezi korunou Polskou a Švédskou*. Stejný princip, který se opírá o slovoslednou variabilitu těchto označení a možnost jejich sdružování bez opakování obecného substantiva, uplatňujeme například i u názvů nedělí: *Křížová neděle*, ale *neděle Křížová*. Hranice slov v písmu upravujeme podle dnešních zvyklostí: *ze všech m.* „zewffech“ (1278). Interpunkci jsme v transkripci zavedli také dnešní — i s ohledem na různé způsoby a styly interpungování v jednotlivých použitých jazycích, ale hlavně vzhledem k principiální změně pravopisné soustavy a snaze nemíchat prvky starého a dnešního pravopisu, zvláště tam, kde mají jiný význam. Interpunkce tu má pomáhat orientovat se ve složitějších syntaktických celcích; proto důsledně oddělujeme rozvinuté přechodníkové konstrukce a víceslovné přístavky (*Boleslavem II., králem polským /1061/*) a naopak jednoslovné přístavky (*král, historik* apod.) čárkou neoddělujeme. Původní repertoár interpunkčních znamének (virgule, čárka, středník, dvojtečka, závorka, tečka) transponujeme na systém se znamínkem oddělujícím spíše formálně syntakticky (čárka) a znamínky s výraznější instrukcí pro čtení s pauzou nebo jinou intonací (středník, dvojtečka, pomlčka, závorka, tečka). Zvláštní pozornost zasluhuje poměrně častá nepravá věta vztažná (formálně vztažná věta, která popisuje následující děj, významově vlastně další hlavní věta, u Pešiny výrazný latinizmus) — rozhodli jsme se oddělovat ji většinou

středníkem. Přechodníkové konstrukce oddělujeme čárkami a jsme si vědomi, že ve starších textech není jasné, kam moderní čárku klást — většinou kam umístit podmět: jestli do hlavní věty, nebo do připojené konstrukce; srov. typ *Přemysl pak, od Prahy odtáhna, ...* (1248). Někdy nám napověděla interpunkce dobová, ale není to bezproblémové vodítko. Věcný rozdíl mezi oběma možnostmi je nicméně většinou minimální. Podobný jev najdeme samozřejmě i v mluvené řeči, kde interpunkce není a pauzy nás nemusejí navést k zamýšlenému dělení výpovědi bezproblémově. Jinde v *Prodromu* naznačoval hranice participiální konstrukce slovosled v kombinaci s dobovou interpunkcí: čteme spíš *Navrátiv se domů král Přemysl, na Bavorsy táhl než Navrátiv se domů, král Přemysl na Bavorsy táhl* (tisk: „Nawrátiw se domů Král Přemyfl/ na Bawory táhl“) (1253). Participiální konstrukci oddělujeme čárkami z obou stran kromě případů, že následuje hned za vztažným zájmenem nebo spojkou: *kteří vpadnouce na Moravu, krále Svatopluka k tomu donutili* (887).

Transkripce českých textů 17. století většinou nenaráží na zásadní problémy, co se týče zápisu souhlásek a jejich skupiny. Většinou si ani neklademe otázky o vztahu vytištěného starého textu k jeho zvukové realizaci. Zčásti je to dáno naší pravopisnou slepotou: spontánně do starého pravopisu promítáme své zvyklosti, takže jsme přesvědčení, že třeba slovo zapsané jako „pražlký“ se muselo číst [pražský]; zapomíná se na to, že dnešní spisovná výslovnost byla předepsána až ve 20. století a ještě v 19. století se toto slovo vyslovovalo i v kultivovaných projevech běžně jako [praský]. S tímto úskalím se ale při zkoumání starších textů musíme smířit. Jak jsme se v edici postavili k problematičtějším případům?

Souhláskové skupiny píšeme jako dnes, když předpokládáme zamýšlenou stejnou nebo velmi podobnou výslovnost: *markrabství m.* „Margkrabftwĵ“ (předmluva); *německé m.* „Němecncké“ (1597); *knížectví m.* „Knjžetftwĵ“ (1598); *čtyryceti m.* „čtyrydceti“ (1604). Souhlásky nedoplňujeme (*nazdory m.* „na zdory“ /1148/), nejvýš vynecháváme „přebytečné“, zvukově pravděpodobně nerealizované litery. Jdeme tímto směrem dál, než je v podobných případech obvyklé, a předpokládáme „dnešní“ zvukovou realizaci i v případech jako *něco m.* „nětco“ (v tisku se vyskytuje i „něco“). Ono „tc“ v tomto případě naznačovalo nejspíš prodlouženou výslovnost „c“ — dnešní čtenář by při čtení [nět-co] vyslovil nětco trochu jiného. Podobně ve skupině *-tedl-* nebylo původně slabikotvorné *l*, ale dnes je tam každý přečte; proto přepisujeme *vodnotelnost m.* „Wodnotedlnoft“ (1471). Z předpokládané původní výslovnosti

zachováváme aspoň počet slabik. Výjimkou zůstala slova *mučedník* a *spoluučedník*, u nichž sice taky předpokládáme dobovou zjednodušenou výslovnost, ale není jisté, kterým ze dvou možných směrů k redukci souhlásek došlo.

Zdvojené souhlásky píšeme, jak je podle historicky motivovaných pravidel obvyklé dnes, a to i v případech „nadměrných“ geminát dobově obvyklého typu: *radám m.* „Raddám“ (předmluva); *vinou m.* „winnau“ (předmluva); *ruského m.* „Rusfkého“ (1132); *hlíněné m.* „hlnjěnné“ (1378).

Zdvojené souhlásky etymologicky náležitě necháváme v edici ve vlastních jménech nečeského původu, když je pro to zvláštní důvod: např. *Otto* (genitiv *Otty* i *Ottona*); v apelativech se řídíme tím, co je obvyklé v dnešním českém pravopise (nepředpokládáme odlišnou výslovnost), nejde-li o slova graficky vyznačená: *sumovní m.* „Summownj“ (titul); *castellánův m.* „caſtellánůw“ (1655).

Skupinu „ff“, která byla i v přejatých slovech jen ortografická, zjednodušíme: *Arnolfa m.* „Arnolffa“ (882), *houfův m.* „hauffůw“ (1189).

V českém textu píšeme skupinu *-th-* ve slovech cizího původu (i v propriích), jak je obvyklé dnes: *autora m.* „Authora“ a *Tomáše m.* „Thomáffe“ (titulní strana). Národ Gótů pojmenovává Pešina nejspíš latinsky (*Gothi*), navíc s geminátou; geminátu redukujeme, *-th-* používáme kvůli Npl: *Gothi m.* „Gotthi“ (396).

Náslovné *s-* a *z-* a předložky *s* a *z* píšeme podle dnešních zvyklostí: *způsob m.* „ſpůfob“ (1088); *z koně m.* „s Koně“ (1241, srov. „z Koně“ /1278/); v zájmu srozumitelnosti tak postupujem i v případech, kdy se tím zasáhne do předpokládané vyslovované podoby: *svrcti m.* „zwrcti“ (1125).

Upravujeme psaní znělých/neznělých souhlásek, když vzhledem k spodobě znělosti nemá dopad na výslovnost: *Moskvané m.* „Mozkwané“ (kniha první, kapitola I); *zpátkem m.* „ſpátkem“ (kniha první, kapitola III); předpoklad stejného znění jsme uplatnili i u složitějších skupin souhlásek, např. *zpuſtlo m.* „zſpuſtľo“ (906).

V souhláskové řiši mohou být pro čtenáře překvapivé některé stopy lidového jazyka, pochopitelně neupravované, např. *k Žatči* (psáno „k Žatčĭ“, 1248).⁴

Písmeno <g> se v tisku užívá v platnosti fonémů /g/ i /j/. Interpretujeme je podle předpokládané zvukové platnosti, jednou s jistotou (*Ottagarovi m.* „Ottagarowi“ /1237/), jindy s pochybami, resp. s jistotou, že možností je víc (*privilegia m.* „Prywylegia“ /1547/; *kolegiatních m.* „Kollegiatnjch“ /1629/).

4 Srov. Antonín Profous – Jan Svoboda: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny IV: S–Ž*, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1957, s. 806: „lid. ze Žače“ (digitalizát ÚJČ AV ČR: <http://bara.ujc.cas.cz/profous/>).

V kombinaci s více *i* a *j* opět přihlížíme k předpokládané zvukové realizaci a zapisujeme skupinu hlásek dnes obvyklým způsobem: *Marii m.* „Marygi“ (1515). U frekventovaného slova *generál* dáváme v této čtenářské edici přednost psaní s <g> (i s ohledem na slova *generállejetenant* nebo *generalát*) — kdo si ale vyjde na procházku do Jenerálky nebo je čtenář Haškova *Švejka*, tuší, že i u tohoto slova je stará výslovnost s hláskou /j/ dobře doložena.

Iniciální tištěné „I-“ ve jménech osob cizího původu interpretujeme v souhláskové platnosti, není-li jméno graficky vyznačeno jako cizokrajné: *Jáfeta m.* „Iáffeta“ (kniha první, kapitola I).

Těžší než se souhláskami je to v dějinách češtiny se samohláskami. Jejich kvalita je většinou nesporná, zůstává snad jen otázka platnosti vytištěného <au> v případech jako *Mauricovi m.* „Maurycovi“ (1547) nebo v *rathauze m.* „w Rathauze“ (1361). V psaní *y/i* uplatňujeme dnešní ortografii nejen v domácích slovech (*zpytatelé m.* „Spitatelé“ /předmluva/), ale i u slov cizího původu; použití např. *y* po *h* v nich sice pravděpodobně pro dobového čtenáře signalizovalo, že slovo je považováno za součást domácí slovní zásoby, ale podoby jako *hystoryí* („Hyftoryj“ /předmluva/) by na sebe v edici neúměrně (vzhledem k záměru autora) strhávaly pozornost, a to jen pro neobvyklý pravopis. V edici tedy tiskneme nejen *historií*, ale i *Justiniána m.* „Iuftynyána“ a *Illyrytsko m.* „Illirytko“ (kniha první, kapitola I) apod. Jinak ale postupujeme, když je v starém tisku značena délka <ý> (jak je zvykem i dnes: *Augustin* i *Augustýn*): *Konstantýna Velikého m.* „Konstantýna velikého“ (288).

S výše uvedeným ideálem nedotýkat se ediční úpravou zvukové stránky se — přiznáváme — neshoduje to, jak jsme naložili se značením kvantity samohlásek. Vzhledem k záměru připravit čtenářské vydání textu jsme si kladli otázku, jak by v tomto případě působila kombinace dobově rozmanité délky samohlásek a jejího ne zcela pečlivého značení v tisku s očekáváním dnešních čtenářů, kteří sice taky mohou celkem pravidelně slyšet vyslovovat například slovo [říká], ale když budou vyzváni, aby je zapsali, poučení školou a hlavně četbou moderních textů jistě napíšou *říká* — prostě proto, že tak „se to píše“. Nechtěli jsme ale zase připravit dnešní čtenáře o veškerý požitek z délky nebo krátkosti samohlásek, na kterou nejsou v dnešní psané češtině zvyklí (nejspíš si však uvědomí, že ji dosud často takto slyší v mluvené řeči). Hledali jsme kompromis.

Zvláštní význam pro porozumění složitějšímu textu má vokalická délka v posledních slabikách slov — rychlé orientaci ve vztazích mezi slovy nepřispívá, když budeme instrumentál *moci* psát stejně jako genitiv *moci*. Problémem je

u starých tisků, jak vyhodnotit záměrnost užití různých grafických zápisů — co je možné z hlediska historické mluvnice nebo dialektů, nemusí být ještě záměrně užito nést nějaké významové rozlišení (příklad z *Prodromu: rakouského, štyrského, korytánského* m. „Rakauřkého/ Sřtyřřkeho/ Korytánřkého“ /1276/). Z těchto důvodů jsme se rozhodli pro řešení, které není úplně obvyklé: při ediční přípravě tisku respektovat, jak je délka samohlásky označena v starém tisku (výjimkou jsou případy, které jsme vyhodnotili jako chyby a opravili je — příklady emendačních zásahů jsou uvedeny v této ediční poznámce níže), ale v pádových koncovkách substantiv a adjektiv (i zájmen skloňovaných jako adjektiva — např. *který*) a v zakončení slovesných tvarů ji normalizovat: např. *Slezskem* (Isg) m. „Slezřkým“ (kniha první, kapitola II); *slove* m. „řlowé“ (kniha první, kapitola I). Neříkáme tím, že tvar *moci* v instrumentálu singuláru nebyl možný při dobovém mluvení, čtení i psaní (naopak: byl běžný), ale jdeme blíž dnešnímu čtenáři: nechceme u něj vzbuzovat dojem, že odchylka v délce má třeba nějaký expresivní náboj, nádech hovorovosti nebo je čimkoli neobvyklá, a pomáháme mu tak rychle poznat, jak se sedmý pád váže s okolními slovy. Tuto operaci jsme provedli bez upozornění v celém textu a nepovažujeme ji za emendaci, ale spíš za snahu dosáhnout u těchto frekventovaných jazykových elementů u dnešních čtoucích podobného efektu, jaký asi vzbuzoval Pešinův text u soudobých čtenářů (co bylo neutrální, ať je neutrální i dál). Jen tím vlastně snižujeme míru pro dnešek neobvyklých vokalických krátkostí a délek. Velmi podobné případy u zájmen nebo příslovci totiž takto neupravujeme (dativ *vařím*, příslovce *mnohém*, *nenadále* apod.). Nepočínáme si tedy jako badatelé, kteří chtějí, jak to jen jde, zjistit, co bylo ve staré době v této oblasti možné a záměrné, protože se obáváme, že výsledek nabídnutý ve čtenářské edici by působil téměř jako plný naschválů (právě u *i* a *u*, která jsou v koncovkách frekventovaná, je vokalická délka v mluvené češtině jistě od 16. století dodnes velmi proměnlivá). Ostatně, když se vydává text jen o málo starší, z doby, kdy se délka samohlásek neznačila, tato vrstva zvukového plánu se prostě rekonstruuje — a výsledkem pak je, že středověký text je po všech historizujících úpravách moderní spisovné češtiny tomuto standardu, na který jsme v psané podobě zvyklí a od kterého spontánně odvozujeme svou představu, co je neutrální a obvyklé, bez příznaku, bližší než text raněnovověký. Čtenářky a čtenáři si tak nebudou muset klást otázku o smyslu různě značené délky samohlásek třeba ve spojení „*mocý a pomocy Turkův*“ (1553) — nepravidelnost nejspíš nemá žádný záměrný důvod a naše ediční úprava ji ruší: *moci a pomoci Turkův*. Máme totiž za to, že text se stylistikou postavenou na souvětích s participiálními

konstrukcemi je dnes sám o sobě poměrně náročný, a má-li být v čtenářské edici — v porovnání s texty mnohem novějšími — vnímán jako literární dílo, ne jako záhadný archeologický nález, musí ho dnešní čtenář relativně hladce číst. Nejde o libovolnou deformaci původního textu. Dnešní kodifikované tvary se většinou opírají o staré poměry vokalickej kvantity a neberou ohled na změny v mluveném jazyce a dialektch. Je tedy možné, že Pešinův čtenář poučený na pečlivěji provedených tiscích konce 16. století četl i v 17. století mnohé tvary tak, jak je zapisujeme v edici. Kromě toho se často najdou i v našem tisku oba případy — tvar s délkou/krátkostí i dnes běžnou a tvar s délkou/krátkostí v psaných textech dnes neobvyklou.

Tištěné náslovné „V“/„v“ (nad kterým nebylo možné diakritikem značit délkou) interpretujeme v edici jako dlouhé *Ů*/-*ú*- tam, kde to odpovídá etymologii — i přes diskuse, které patří do bádání o staré češtině, ale v souladu s nejnovějším bádáním (Robert Dittmann). Frekventované je zvlášt slovo *únor*.

Ze zkratk rozepisujeme časté abreviace pro adjektivum *svatý* (*svatého m.* „S^o“) a pro spojení *Jeho Milost císařská*; výjimečně i zkratky jiné, když je to třeba pro plynulé čtení (*kapitole m.* „Kap:“).

U jevů kolísajících jsme ve všech těchto rovinách přistupovali k sjednocování (např. jen *Slavák*, ne *Slavák* i *Slavák*) — ne jako k emendaci, ale pro výsledný klidnější čtenářský dojem.

Latina

Latinský text je transkribován normalizovaným moderním pravopisem. K tomuto kroku, možná bolestnému pro milovníky raněnovověké latiny, nás vedla snaha nekomplikovat tuto stránku edice a vyjít vstříc těm, kdo mají s latinou i jen základní zkušenost a nejspíš ji poznali v této školské ortografii. Používáme běžnou kapitalizaci, nepoužíváme akcenty nad vokály; slitky rozepisujeme jako dvě litery, zkratky nerozepisujeme. Další transkripční postupy: *qu* m. „-qvu“; *i/l* m. „i“/„I“ i „j“/„J“; *et* m. „&“; *que* m. „q“; *v* m. „u“ v platnosti konsonantu; digraf *-ii* m. „-ij“; dvojhlasý *ae* a *oe* a vokál *e* píšeme podle etymologie (*proelia*, ne *praelia*).

Němčina

Při vydávání německých raněnovověkých textů se často sahá k transliteraci. Abychom se v německé jazykové složce nevydali úplně jinou cestou než

v případě češtiny a latiny, normalizovali jsme kapitalizaci, grafické vyznačování a interpunkci; litery jsme transliterovali, jen dlouhé „f“ jsme nahradili krouceným a u iniciálního „I“ rozlišovali jeho samohláskovou nebo souhláskovou platnost (I nebo J).

III/ EMENDACE

Uvádíme jen typy a nejdůležitější případy:

daní] „dání“ (předmluva), *vynajítí*] „wynagitj“ (předmluva), *Topographia Moraviae*] „Topographia Morauicae“ (německá předmluva), *Colchis*] „Colchijs“ (kniha první, kapitola I), *příchozí*] „přicházý“ (kniha první, kapitola III), *poddajíce se*] „paddagjce se“ (kniha první, kapitola IV), *zápasil*] „zapá-fyř“ (1026), *pojal*] „popař“ (1031), *přijítí*] „přigitj“ (1086 a 1439), *nenádale*] „nenádalé“ (1133), *dobýtí*] „dobyty“ (1184), *nenadálý*] „nenádalý“ (1243), *pořízení*] „pořjžen“ (1357), *čapí nosy*] „Čzapi nofy“ (1367), *Soběslávek*] „Soběfláwěk“ (1375), *na akvilejské patriarchství*] „na Aqwileg[kého Patryarchftwj“ (1375), *všechny*] „wffechni“ (1419), *sběř*] „Zbeř“ (1437), *moravském*] „Marawfkém“ (1475), *oddána*] „oddána“ (1521), *zbilí*] „zbjli“ (1584), *bosněnského*] „Bofñněnského“ (jinde „Bofñněský“) (1586), *sultánovému*] „Saltanowému“ (1596), *přehlžeti*] „přehlžeti“ (1610), *přinuceni byli*] „přinucen byli“ (1611), *cizím*] „cýzým“ (1618), *Šintavy*] „Sfytawy“ (1621), *díl vojska [...] vyslán byl*] „dij Wogfka [...] wyfláno bylo“ (1640), *přestal*] „přeftál“ (1645), *dokudž by*] „dokužby“ (1647), *nad landkrabinkou*] „na Landgkrabinkau“ (1647), *vyslaní*] „wyflání“ (1649), *napomenuv*] „napomenůw“ (1655), *boj svedl; kterýmž*] „Bog fwedl/ kterýmiž“ (1656), *odtenkráte*] „pod tenkráte“ (kniha třetí, kapitola II), *biskupové [...] byli*] „Bifkupowé [...] byl“ (kniha třetí, kapitola III), *Acerrimus*] „Acerrim-|nus“ (kniha třetí, kapitola III), *Ottagara*] „Ottagora“ (kniha třetí, kapitola V, § IV), *klášteru*] „Klášftern“ (kniha třetí, kapitola V, § IV), *jediné*] „gedné“ (kniha třetí, kapitola V, § XVII), *Petr z Ostrve*] „Petr Oftrwé“ (kniha třetí, kapitola V, § XX), *králem franckým*] „Král francfkým“ (kniha třetí, kapitola V, § XX).

IV/ EXPLIKAČNÍ APARÁT

Rejstřík osob

Rejstřík zachycuje osoby vystupující v Pešinově textu a charakterizuje je jen základním způsobem, s ohledem na to, co se o nich píše ve vydávané

knize — tím doplňuje průběžné vysvětlivky. Tento rejstřík zpracoval Jiří M. Havlík.

Hlavní elektronické zdroje použité při tvorbě rejstříku a identifikaci osob jmenovaných Tomášem Pešinou z Čechorodu:

biography.hiu.cas.cz
www.deutsche-biographie.de
www.30letavalka.eu/osobnosti.html
30jaehrigerkrieg.de
www.wikipedia.org

Hlavní zdroje knižní:

Foltýn, Dušan, aj.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha, Libri 2005.

Mašek, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti 1-2*, Praha, Argo 2008-2010.

Velké dějiny zemí Koruny české I-VIII, Praha-Litomyšl, Paseka 1999-2008.

Vlček, Pavel - Sommer, Petr - Foltýn, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha, Libri 1998.

Vysvětlivky

Vysvětlivky k jednotlivým místům Pešinova textu mají doplnit celkový pohled nabízený čtenářům *Prodromu* ve dvou komentářích. Nechceme detailně opravovat Pešinu historika, aby jeho tři a půl století staré dílo vyznělo jako nedostačující moderní dějiny Moravy plné chyb. Požitek z četby staré literatury ale snad umocní drobné orientační pomůcky, zvláště vysvětlení autorových zmínek o jiných textech (jeho pramenech) a datace odkazující k církevnímu roku nebo překlady latinských textů. Vysvětlivky zpracoval Ondřej Koupil.

Diferenční slovník

Slovník je diferenční vzhledem k dnešní slovní zásobě. Volba „obtížných“ slov je pro explikátory samozřejmě vždycky obtížná, nemohou se zbavit individuálních jazykových zkušeností. Snažili jsme se zachytit hlavně slova neobsažená v *Příručním slovníku jazyka českého* a taková, jejichž užití ve starém textu by

u mluvčích moderní češtiny mohlo vyvolat mylnou představu (změny významu, homonyma apod.). Do diferenčního slovníku nezařazujeme slova odlišná od dnešních jen drobným hláskoslovným rysem, např. *smejkat* (smýkat). Slovník obsahuje i toponyma a od nich odvozená adjektiva — ekvivalenty jsou tu dnešní úřední názvy nebo běžné historické názvy území apod., na kolik se je podařilo dohledat a identifikovat jako autorem pojmenovávané skutečnosti. Nejsou sem zařazena toponyma odlišná od dnešních názvů jen drobným hláskoslovným rozdílem, např. *Videň, Mišeň a mišenský* (Mišeň /Meißen/, mišeňský). Slovník zpracoval s použitím níže uvedených pomůcek Ondřej Koupil (cenné rady poskytli Jan Linka a Jiří M. Havlík).

Jako pomůcky pro vytvoření diferenčního slovníku sloužily tyto zdroje (zároveň je doporučujeme všem, kdo budou pátrat po významu dalších starých slov):

Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny, online <https://vokabular.ujc.cas.cz>, Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR 2006–2020 (vyhledávání ve více slovnících středověké češtiny).

Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny, red. Petr Nejedlý aj., online <https://madla.ujc.cas.cz>, Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR 2010 (zpracovaný lístkový materiál Zdeňka Tyla s prameny zhruba 16.–19. století).

Jungmann, Josef: *Slovník česko-německý I–V*, Praha, knižecí arcibiskupská knihtiskárna 1835–1839 (reprint ed. Jan Petr, Praha, Academia 1989–1990), digitalizát s cennými přípisky přístupný ve webové aplikaci *Vokabulář webový*: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky> (základní dílo české lexikografie první poloviny 19. století, s excerpcí od středověku do třicátých let).

Příruční slovník jazyka českého (1935–1957), red. Oldřich Hujer – Emil Smetánka – Miloš Weingart – Bohuslav Havránek – Vladimír Šmilauer – Alois Ziskal, Praha, Ústav pro jazyk český AV ČR 2008 (digitalizovaný rozsáhlý slovník nové češtiny, s těžištěm v pramenech 19. a začátku 20. století, online <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>).

Hosák, Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha, Společnost přátel starožitností čl. 1938 [Knihovna Společnosti přátel starožitností čl. 2] (obsáhlý místopisný slovník založený na excerpci starých pramenů, uspořádaný teritoriálně).

Hosák, Ladislav – Šrámek, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I–II*, Praha, Academia 1970–1980 (místopisný slovník uspořádaný abecedně).

Wikipedia: the free encyclopedia, online <https://www.wikipedia.org> (vzhledem k tomu, že Pešina zmínil lokality ve velkém geografickém, jazykovém a časové vějíři, byla tato mnohojazyčná soustava encyklopedií jedinečným nástrojem pro dohledávání, zvláště v kombinaci hesel své německé, české, polské, anglické a latinské mutace).

Mapy.cz, online <https://mapy.cz> (internetová a mobilní mapová aplikace vyvíjená společností Seznam.cz, cenná zvláště pro hledání zřícenin hradů a částí vsí).

Si minus ista placent, zoile, fac melius.

O. K.

Oba editoři děkují všem, kdo jim při práci pomáhali, ať ex offio, nebo nad rámec povinností a soukromě — v abecedním pořadí to byli: Kateřina Bobková-Valentová, Ivana a Petr Čornejovi, Petr Gajdošík, Petra Hesová, Florian Koupil, Ema Koupilová, Marcela Koupilová, Jan M. Květina, Jan Linka, Marta Pató, Andrea Svobodová, Ondřej Vodička a Leoš Zich.

OBSAH

PRODROMUS MORAVOGRAPHIAE	7
PŘEDMLUVY A ZDRAVICE	9
KNIHA PRVNÍ	29
Kapitola I.	29
Kapitola II.	32
Kapitola III.	35
Kapitola IV.	39
Kapitola V.	45
KNIHA DRUHÁ	53
Kapitola I.	53
Kapitola II.	64
Kapitola III.	79
Kapitola IV.	104
Kapitola V.	123
Appendix	213
KNIHA TŘETÍ	219
Kapitola I.	219
Kapitola II.	221
Kapitola III.	225

Kapitola IV.	234
Kapitola V.	238
KNIHA ČTVRTÁ	255
Kapitola I.	256
Kapitola II.	257
Kapitola III.	259
Kapitola IV.	260
Kapitola V.	260
KNIHA PÁTÁ	263
KOMENTÁŘ	267
Tomáš Jan Pešina z Čechorodu (životopisný medailon)	267
I/ Počátky.	267
II/ Východní Čechy s výhledem na Moravu.	270
III/ Vzděcky věrná metropolitní kapitula	272
IV/ Morová rána a odkaz	275
<i>Prodromus</i> jako literární dílo.	278
I/ Moravský a český.	279
II/ Stavba díla	283
III/ Obsahové obrysy	286
IV/ Splétané prameny	292
V/ Jazyk a styl.	299
VI/ Pozdější život textu.	303
VII/ Některá další díla	307
EDIČNÍ POZNÁMKA	312
I/ Tisk.	312
II/ Zásady.	312
III/ Emendace	322
IV/ Explikační aparát.	322

REJSTŘÍK OSOB	326
VYSVĚTLIVKY	387
DIFERENČNÍ SLOVNÍK	417

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

svazek 113

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Tomáš Pešina z Čechorodu

**Prodromus Moravographiae,
to jest Předchůdce Moravopisu**

Text k vydání připravili a komentáře napsali Ondřej Koupil a Jiří M. Havlík

Ediční poznámku, vysvětlivky a diferenční slovník připravil Ondřej Koupil

Rejstřík osob sestavil Jiří M. Havlík

Obálka (s použitím malby M. A. Lublinského *Starobylá pověst země Moravy, 1673,*

Moravský zemský archiv v Brně), vazba a grafická úprava Jana Vahalíková

Výběr ilustrace na obálku Stanislava Fedrová

Odpovědná redakce Petra Hesová

Sazba písmem Tabac Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2021 jako 1955. publikaci nakladatelství Host

448 stran

V České knižnici vydání první